

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

54-2

BRNO 2013

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 54

Vě umě 3

Číslo 2

Issue 2

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial board

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,
Alexander Ruttkay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Jiří Juchelka, Soňa Klanicová, Šárka Krupičková, Olga Lečbychová,
Ladislav Nejman, Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Executive Editor, Typography

Alice Del Maschio

Software
Software

Adobe InDesign CS5

Fotografie na obálce
Cover Photography

Kovový závěsek ve tvaru zvířete (viz obr. 5 na str. 136)
Metallic animal figurine pendant (see Fig. 5 on page 136)

Adresa redakce
Address

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147
612 00 Brno
IČ: 68081758
E-mail: pv@arub.cz
Internet: <http://www.arub.cz/prehled-vyzkumu.html>

Tisk
Print

Azu design s.r.o.
Bayerova 805/40
602 00 Brno

ISSN 1211-7250

MK ČR E 18648

Vychází dvakrát ročně

Vydáno v Brně roku 2013

Náklad 400 ks

Časopis je uveden na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR.

Copyright ©2013 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors.

BRNO (OKR. BRNO-MĚSTO)

Cílem předloženého příspěvku je, podobně jako v uplynulých letech, souhrnně informovat o výsledcích záchranných archeologických výzkumů společnosti Archaia Brno, o. p. s., prováděných na území Velkého Brna, především v historickém centru města a v prostoru jeho historických předměstí (obr. 2). Perspektivy, koncepce a metodika systematického archeologického výzkumu centra Brna se nezměnila (Holub et al. 2003, 57–97; Merta, Peška 2006).

Přehled záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2012:

Výzkumy prováděné v roce 2012 lze rozdělit do tří skupin: 1) rozsáhlejší plošně exkavované výzkumy; 2) výzkumy realizované v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“; 3) menší terénní výzkumy a dokumentace inženýrských sítí.

Ad 1) Rozsáhlejší plošně exkavované výzkumy

Do těchto výzkumů se řadí Česká 6 (akce A094/2012); Orlí, Měnínská, Novobranská (akce A043/2012); Pekařská ulice 53 (akce A036/2012); Vídeňská ulice (akce A066/2012) a Radnická 8 (akce A03/2012).

Ad 2) Sondy dokumentované v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“

V rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“ byly v roce 2012 realizovány 2 projekty, které zasáhly domovní blok Benešova, Divadelní (akce A099/2012) a Benešova (akce A119/2012).

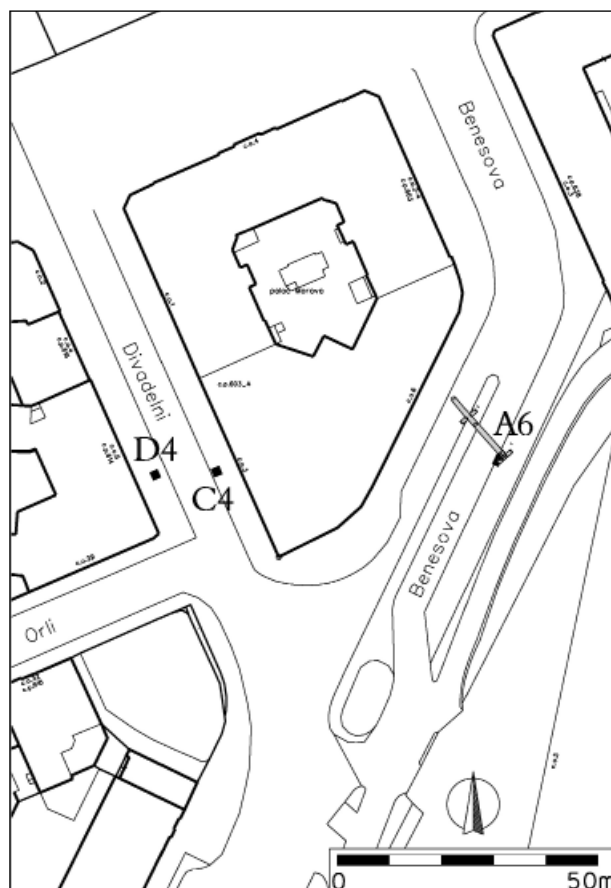
Ad 3) Výzkumy menšího rozsahu

Jedná se o akce Dominikánská, Biskupská, Petrská, Muzejní, Šilingrovo náměstí, Radnická/Zelný trh (akce A 074/2012, A079/2012); Orlí, Měnínská, Novobranská (akce A029/2012); Božetěchova (akce A014/2012); Chaloupkova, Mojžírovo náměstí (akce A018/2012); Kopečná (akce A53/2012); Kopečná (akce A07/2012); Dvorského (akce A76/2012); Koliště, Vlhká (akce A118/2012); Josefská, kostel sv. Josefa (akce A137/2012); Petrov (akce A124/2012); Petrov 4 (akce A016/2012); Starobrněnská 9 (akce A 0100/2012); Štefánikova č. p. 607 (akce A001/2012); Mendlovo náměstí (akce A075/2012); Cihlářská (akce A030/2012); Pionýrská ulice (akce A051/2011); Koliště 19 (akce A072/2012); Příkop (akce A032/2012); Stará 12 (akce A034/2012); ulice Stará, p. č. 64/1 (akce A017/2012).

Předběžné, zde publikované výsledky jednotlivých výzkumů (akce jsou řazeny abecedně, primárně podle katastrů):

K. Ú. MĚSTO BRNO

Benešova, Divadelní, parc. č. 268/1, 270 (akce A099/2012). Středověk?, novověk. Předměstí, fortifikace. Záchranný výzkum.

Obr. 3. Benešova, Divadelní (A099/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 3. Benešova-Straße, Divadelni-Straße (A099/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán hloubením tří průzkumných sond v rámci projektu Sanace podzemí HJmB na Benešově a Divadelní ulici (domovní bloky 24 a 56), jehož investorem bylo Statutární město Brno – odbor technických sítí. Terénní část výzkumu proběhla v září a říjnu 2012. Sledovaný prostor se nachází na katastrálním území Město Brno, v severovýchodní části Benešovy a jihovýchodní části Divadelní ulice (parc. č. 268/1, 270), jihovýchodně a jihozápadně od domu č. p. 603, 603a (obr. 3). Geomorfologicky se dnes zkoumaný prostor nachází v nadmořské výšce 206,0–206,7 m, na mírném svahu, který pozvolna klesá východním směrem do inundace říčky Ponávky. Geologické podloží je tvořeno kvarténní sprašovou návějí z posledního glaciálu. Na sprašové podloží nasedá holocénní půda, tvořená černohnědou humózní hlinou, tzv. černozemí. Z hlediska historického byl prostor od vrcholného středověku součástí brněnského předměstí nacházejícího se před Měnínskou branou (II. předměstská čtvrť). Po polovině 17. století se stal součástí nově budovaného bastionového opevnění Brna a po jeho demolici v 60. letech 19. století byl zkomponován do vznikající okružní třídy.

Prováděný výzkum bezprostředně navázal na dokumentaci dvou průzkumných sond v rámci sanace podzemí bloku 22 a 23, z nichž jedna (B6) zachytila v roce 2011

Obr. 4. Benešova, Divadelní (A099/2012). Část kasematy IV. bastionu s dvěma protilehlými nikami.

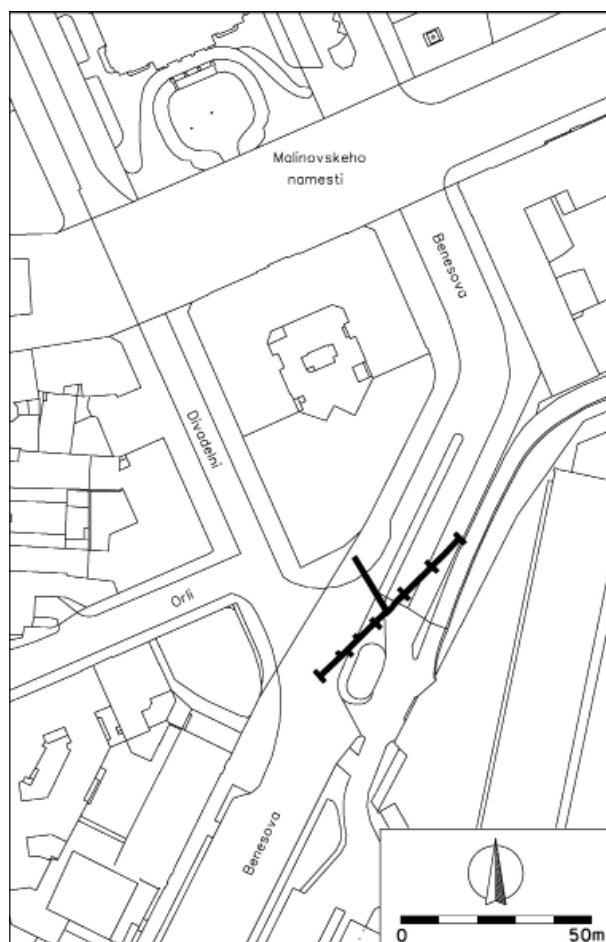
Abb. 4. Benešova-Straße, Divadelni-Straße (A099/2012). Ein Teil der Kasematte der IV. Bastion mit zwei entgegengesetzten Nischen.

kasematu IV. bastionu barokního opevnění města (Holub, Kolařík 2011). Sondy měly upřesnit lokalizaci severního křídla kasematy bastionu a přístupové cesty do ní. Sonda na Benešově ulici nesla podle projektové dokumentace označení A6, dvě sondy v jižní části Divadelní ulice C4 a D4. Sondy prováděla kvalifikovaná stavební firma. Archeologický výzkum probíhal formou dokumentace řezů šachet po úsecích v rámci jednotlivých těžních postupů.

V sondě A6 (lichoběžníkový půdorys 3,00–3,60 x 1,40 m, hloubka max. 3,95 m, povrch 206,08 m n. m.) prošel po odstranění recentních podkladů vozovky výkop prvního těžního postupu šachty pouze násypy tělesa IV. bastionu (s. j. 102–114). Po dohodě archeologa s projektantem došlo k posunutí průzkumné šachty k severovýchodu tak, aby byla zachycena vnitřní strana vyzdění čelní plenty bastionu (s. j. 900). Rubová strana ubourané bastionové hradby s. j. 900 ustupovala v průběhu hloubení mimo půdorys sondy směrem k severovýchodu. Výkop dále pokračoval podél vnitřní hrany hradby již na zmenšeném půdoryse. Na niveletě 203,96 m n. m., tedy 2,14 m pod současným povrchem, narazila sonda

na cihelnou klenbu kasematy s. j. 901. Zachycen byl jihovýchodní závěr kasematy se dvěma bočními nikami, jednou vyzděnou v tělese bastionu, druhou vysekanou do plenty bastionu s. j. 900. Po proražení nezbytně velkého otvoru do klenby byl proveden průzkum zachované části kasematy s. j. 901. Měla podobu chodby, která svým průběhem kopírovala ve směru severozápad – jihovýchod spodní hranu bastionové hradby s. j. 900. Byla zachována v délce 15,50 m, na severozápadě přerušena suťovo-hliněným závalem vzniklým buď v souvislosti s výstavbou paláce Morava v letech 1926–1929, nebo výkopem některé z inženýrských sítí. Podélný profil kasematy klesal směrem k severozápadu, k předpokládané přístupové chodbě z jádra města; podlaha byla tvořena udusanou hlínou. Vlastní chodba kasematy byla zděna z jednotného cihelného zdiva tvořeného pálenými cihlami formátu 29 x 15,5 x 6–6,5 cm pojenými světlou bílo-šedou maltou. Světlost chodby s. j. 901 se v době výzkumu pohybovala v rozmezí 1,18 až 1,49 m a šířka od 0,9 do 1,00 m. Kasemata byla zaklenuta v celé délce cihlovou valenou klenbou o síle 0,30 m. Na exteriérové straně chodby byly dokumentovány dvě niky vysekané do zdiva plenty bastionu, se špaletami z cihelného zdiva opatřenými šmorcy, určenými snad pro případné zazdění (hloubka 1,30–1,40 m; světlá výška 0,65 m; šířka 0,70–0,80 m). V protější stěně orientované do interiéru bastionu byly proti těmto nikám vyzděny rovněž dva výklenky z cihlového zdiva, jejichž závěr byl otevřen do tělesa bastionu (hloubka 1,16–1,30 m; světlá výška 0,65 m; šířka 0,70–0,80 m). Na rozdíl od výklenků umístěných v bastionové hradbě měly jejich špalety rovné ostění bez šmorců. V obou případech byly niky překlenuty segmentovým pásem. V rámci sanačních prací došlo pouze k odstranění části suťového kuželu v severozápadní části chodby, přezdění jejího narušeného severozápadního konce a zbudování nového vstupu v místech šachty A6 (došlo tak k narušení části klenby a vyzdění jednoho z výklenků, směřujícího do tělesa bastionu).

Sonda C4 (1,60 x 1,60 m, hloubka max. 2,60 m, povrch 206,70 m n. m.) zachytila po odstranění recentních komunikačních vrstev a navážek v hloubce cca 1,20 m pod současným povrchem ubouranou korunu cihlového zdiva s. j. 902. Zdivo náleželo vzhledem ke své poloze i podobě s největší pravděpodobností přístupové chodbě do jižní a severní kasematy IV. bastionu (obr. 4). V místě sondy C4 se chodba, která vycházela na západě někde z prostoru vnitrobloku vymezeného ulicemi Orlí, Divadelní, Novobranská a Kobližná, větvila do tří směrů. Jedna větev (levá ve směru přístupu do kasemat) pokračovala k severovýchodu, druhá (prostřední) k východu a třetí (pravá) k jihovýchodu. Zdivo se dochovalo pouze do výšky cca 0,80–0,90 m od základové spáry. Je tedy zřejmé, že v průběhu bourání opevnění v 60. letech 19. století došlo k odstranění horní části profilu chodby i s přepokládaným valeným zaklenutím a následné úpravě terénu pomocí navážek (s. j. 116–118) do podoby nově budované okružní komunikace (dnes Divadelní ulice, dříve Pilgramgasse). Interiér chodby byl zasypán především cihlovo-maltovou sítí, která pocházela z ubourané části chodby (s. j.

Obr. 5. Benešova (A119/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 5. Benešova-Straße (A119/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

119–120). Původní pochozí úroveň chodby se nacházela 1,60 m pod současným povrchem. Šířka jednotlivých ramen chodby se pohybovala v rozmezí 0,90–1,05 m. Zdivo chodby bylo založeno v novověkých vrstvách, u nichž nebylo možné rozhodnout, zda se jednalo o součást násypu bastionového tělesa z 50. let 17. století, nebo o starší novověké navážky předcházející výstavbu bastionu (s. j. 121–127). Ve spodní části sondy vykazovaly tyto vrstvy (s. j. 128) známky zvodnělého prostředí (není jisté, jestli v primární nebo přenesené poloze).

Sonda D4 (1,60 x 1,60 m, hloubka max. 1,30 m, povrch 206,70 m n. m.) narazila v hloubce 0,80 m na vrchol klenby cihlového kanálu s. j. 903. Vzhledem k jeho orientaci, která respektovala dnešní uliční čáru, a použitému materiálu (kolkované cihly 29 x 14,5 x 6,5) je zřejmé, že kanál byl vystavěn nejdříve v poslední třetině 19. století, po zboření bastionového opevnění a vyměření nové okružní třídy.

Archeologický výzkum prováděný v rámci sanace brněnského podzemí v prostoru ulice Benešova a Diva-

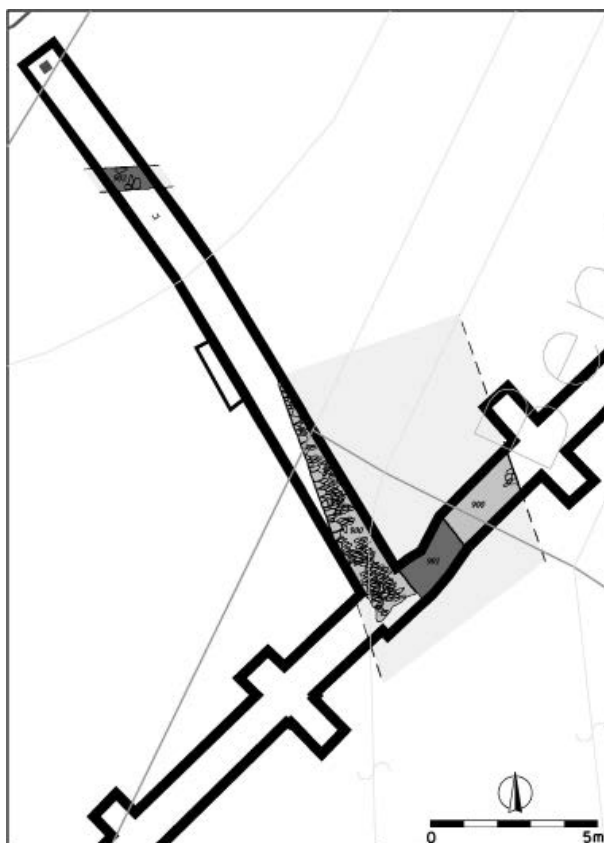
delní zachytil předpokládaný průběh barokního městského opevnění, včetně částečně zachovaných podzemních prostor (kasematy) IV., tzv. Měninského bastionu (sonda A6). Opevnění zde vzniklo v průběhu 2. poloviny 17. století na místě původně středověkého předměstí, jehož součástí jsou pod násypy opevnění do dnešní doby zakonzervovány. Na Divadelní ulici byla odkryta část zničené přístupové chodby z města do kasematy (sonda C4). V sondě D4 byl odkryt fragment kanalizační stokové sítě související s novou zástavbou uvolněných fortifikačních pozemků ve 3. třetině 19. století (Holub, Kolařík 2012a).

Benešova, parc. č. 270, 272/2, 273/1 (akce A119/2012). Středověk, novověk. Předměstí, fortifikace, komunikace. Záchraný výzkum.

Záchraný archeologický výzkum byl vyvolán realizací statického zajištění jižní části kasematy IV. bastionu brněnského barokního opevnění v rámci projektu Sanace podzemí HJmB. Archeologický výzkum byl proveden na základě objednávky Statutárního města Brna – odboru technických sítí. Akce probíhala s ohledem na dochování archeologických situací v součinnosti s pracemi na zajištění statiky kasematy.

Sledovaný prostor se nachází na katastrálním území Město Brno, v severovýchodní části Benešovy ulice (parc. č. 270, 272/2, 273/1), v napojení s ulicí Divadelní, jihovýchodně od domů č. p. 603, 603a (obr. 5). Z hlediska historického byl prostor od vrcholného středověku součástí brněnského předměstí nacházejícího se před Měninskou branou (II. předměstská čtvrt'). Po polovině 17. století se stal součástí bastionového opevnění Brna a po jeho demolici v 60. letech 19. století byl zakomponován do nově budované okružní třídy. Geomorfologicky se dnes zkoumaný prostor nachází v nadmořské výšce 206,5 m, na mírném svahu, který pozvolna klesá východním směrem do inundace říčky Ponávky. Geologické podloží je tvořeno kvartérní sprašovou návějí z posledního glaciálu. Na sprašové podloží nasedá holocénní půda, tvořená černožemí.

Prováděný výzkum bezprostředně navázal na dokumentaci dvou průzkumných sond v rámci sanace podzemí bloku 22 a 23, z nichž jedna (B6) zachytila v roce 2011 kasematu IV. bastionu (Holub, Kolařík 2011). V průběhu října a listopadu roku 2012 probíhaly práce na statickém zajištění jižní části kasematy IV. bastionu brněnského barokního opevnění. V jejich rámci došlo k lokálnímu přezdělení některých poškozených úseků zdiva, vyčištění a vyzdění čel všech „naslouchacích“ výklenků, vyzdění deseti ztužujících železobetonových žeber a snížení podlahy o cca 5–10 cm. Archeologický výzkum se soustředil především na dokumentaci situací odkrytých při snižování podlahové úrovně kasematy IV. bastionu. Již z předchozího výzkumu bylo zřejmé, že úroveň podlahy kasematy se nachází přibližně ve stejné úrovni jako povrch terénu v době výstavby bastionu (50. léta 17. století; Holub, Kolařík 2011). Ukázala na to i zjištění předmětného výzkumu.

Obr. 6. Benešova (A119/2012). Půdorysné zaměření stavebních konstrukcí odkrytých při začišťování podlahy kasematy (zaměření kasematy provedla firma G. K. S., spol. s r. o.).

Abb. 6. Benešova-Straße (A119/2012). Grundrissvermessung der Baukonstruktionen, die beim Feinputz des Bodens der Kasematte freigelegt wurden (die Vermessung der Kasematte hat die Firma G. K. S., spol. s r. o., durchgeführt).

mu. V místech křížení jednotlivých ramen jižní části kasematy bastionu bylo odkryto kamenné štětování povrchu (s. j. 900). Jednalo se o souvislou plochu vymezenou na západní a východní straně hranami tvořenými většími kameny a bloky. Na severní a jižní straně vybíhalo štětování mimo půdorys kasematy. Na jižní straně bylo štětování částečně narušeno výkopem pro vyzdění bastionu a jeho opěrným pilířem (s. j. 901). Šířka dlážděné plochy dosahovala 5,80 m, délka přesahovala 8 m. Povrch štětování se nacházel v nadmořské výšce cca 201,30 m, tedy 5,20 m pod dnešním terénem. Jeho konstrukce byla tvořena malými i velkými kameny kladenými na výšku (jurský vápenec, slepenec Old Red a vápenec Hády), jakož i valouny ruly a křemene. Pouze ojediněle byly v konstrukci zastoupeny zlomky cihel. Na příčném profilu bylo dláždění spádováno do svého středu, k podélné ose (ve směru sever – jih). Přesné datování odkrytého dláždění archeologický výzkum neumožnil. Jisté je, že zaniklo nejpozději v závěru 50. let 17. století, kdy došlo k výstavbě tzv. Měnišského bastionu. Vcelku dobrý stav dochování jeho povrchu ukazuje buď na krátkou dobu užívání, nebo na malý provoz. Z hlediska funkce dláždění přicházejí v úvahu pravděpodobně pouze dvě možnosti. Mohlo se jednat o dláždění nějaké části blíže neznámé předměstské usedlosti (např. dvůr, průjezd atd.) nebo o úpravu povrchu veřejné komunikace. Vzhledem k dokumentované orientaci, absenci obvodových konstrukcí a kvalitě provedení štětování se přikláníme k druhé možnosti, tedy že se jedná o úpravu povrchu severojižně orientované komunikace, která v odstupu cca 100–120 m obkružovala středověký městský příkop a připojovala by se na sever od kasematy kolmo na hlavní cestu směřující z Měnišské brány na Cejl. Bylo by ji tak možné ztotožnit s cestou zobrazenou na ikonografii města z poloviny 17. století.

Obr. 7. Česká 6 (A94/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 7. Česká-Straße 6 (A94/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Obr. 8. Česká 6 (A94/2012). Pohled na zkoumanou plochu v jihozápadní části domu.

Abb. 8. Česká-Straße 6 (A94/2012). Ansicht der Untersuchungsfläche im südwestlichen Teil des Hauses.

V severní části přístupové kasematy byl odkryt krátký úsek kamenné konstrukce (s. j. 902) směřující ve směru východ – západ. Interpretace funkce zdiva je vzhledem k malému rozsahu zachycení obtížná. Pravděpodobně se jedná o součást některé z předměstských usedlostí nacházejících se v pozdním středověku nebo raném novověku před Měnínskou bránou. Zeď by východně od kasematy kolmo navazovala na předpokládanou okružní komunikaci. V drobné sondě nad koncem severního ramene kasematy, která posloužila pro vrtání nového větracího otvoru, byly zachyceny pouze uloženiny tvořící násypy tělesa bastionu.

Archeologický výzkum doložil kvalitně dochované archeologické situace z období před polovinou 17. století, zakonzervované pod násypy bastionového opevnění (obr. 6). K důležitým topografickým údajům se řadí především nález okružní městské komunikace náležející s největší pravděpodobností do 16. nebo 1. poloviny 17. století, která však mohla nahradit svého středověkého

předchůdce. Na komunikaci byla navázána předměstská zástavba, která definitivně zanikla s výstavbou barokního opevnění ve 2. polovině 17. století (Holub, Kolařík 2012b).

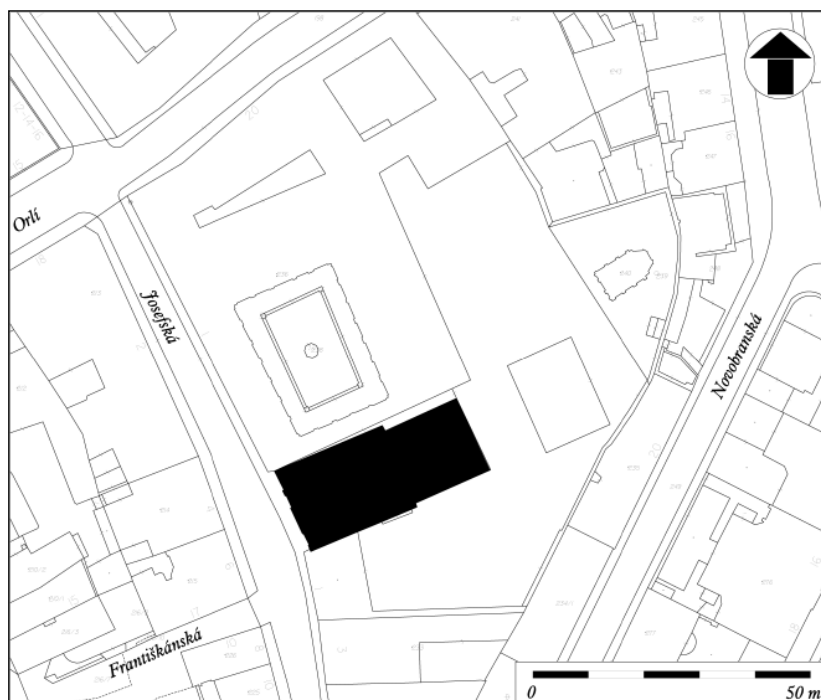
Česká 6, parc. č. 543, 544, 545 (akce A94/2012). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V měsících srpnu až prosinci probíhala v návaznosti na rekonstrukci objektu Česká 6 první etapa rozsáhlého záchranného archeologického výzkumu (obr. 7). Jednalo se o plošný výzkum dvora a nepodsklepených částí v interiéru domu. Terénní výzkum bude zcela ukončen v polovině roku 2013. Dnešní pavlačový dům Česká 6 stojí na místě čtyř středověkých měšťanských domů, které byly asanovány před rokem 1845 právě v souvislosti s jeho stavbou. V roce 2003 zde proběhl menší výzkum při přestavbě sklepních prostor na restaurační zařízení (Holub et al. 2005, 124).

Obr. 9. Dominikánská, Biskupská, Petrská, Muzejní, Šilingrovo náměstí, Radnická/Zelný trh (A 074/2012, A079/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 9. Dominikánská-Straße, Biskupská-Straße, Petrská-Straße, Muzejní-Straße, Šilingrovo náměstí (Platz), Radnická-Straße /Zelný trh (A 074/2012, A079/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Obr. 10. Josefská, kostel sv. Josefa (A137/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 10. Josefská-Straße, Kirche St. Joseph (A137/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

V rámci dvora byly zkoumány části dvou středověkých parcel, u nichž se dochovaly zadní komory měšťanských domů (suterény I a II). Suterén I byl zničen a zasypan při výstavbě nájemního domu v 19. století. Jednalo se o obdélný objekt, u něhož byly částečně zachovány jižní, severní a východní obvodové stěny vyzděné z kamenného zdiva na hrubou oranžovou maltu. Do původně plochostropého sklepa byla vložena valená klenba, což doložily její zachované, z cihel vyzděné náběhy. Zachycená podlaha prostory byla dlážděna drobnými říčními valounky. Nejvyšší dochovaná výška zdiva byla 2 m, vnitřní plocha měla rozměry 6 x >6 m. Lze odhadnout, že z původního sklepa se zachovala méně než polovina hmoty zdiva. Suterén II byl v 19. století začleněn do komplexu nových sklepních prostor a využíván zůstal až do rekonstrukce. Jednalo se o obdélnou prostor, u níž byly částečně zachovány všechny 4 obvodové stěny. Zdivo nejstarší fáze sklepa bylo kamenné, vyzděné na oranžovou maltu. Zřejmě v novověku byla do místnosti vložena cihelná valená klenba a vnitřní obvodové stěny byly opatřeny cihelnými plentami. Nejvyšší dochovaná výška zdiva je 2 m, vnitřní plocha má rozměry 6 x >8,5 m. Vzhledem k situování odkrytých suterénů I a II lze předpokládat, že oba sklepy náležely někdejší dvěma prostředním parcelám. Jednalo se o zadní trakty domů, ke kterým přiléhal dvůr. Na základě analogických situací z Brna a z charakteru zdiva můžeme výstavbu obou suterénů zasadit do období závěru 13. až 1. poloviny 14. století. S velkou pravděpodobností se jednalo o nejstarší zděnou část obou domů (sklepy pod komorou), která byla původně plochostropá. V prostoru průjezdu a dvora se podařilo zachytit dva dřevohliněné suterény postavené v 1. polovině 13. století. Třetí suterén byl objeven pod částečně nepodsklepeným jižním křídlem. Při výzkumu nepodsklepené jižní části domu (parc. č. 543) bylo také zachyceno středověké obvodové zdivo někdejšího sousedního domu Česká 4 (dnes OD Baťa;

obr. 8). Pozůstatky starší nadzemní středověké zástavby byly odkryty v interiéru východní části domu při Jakubské ulici. Kromě nejrůznějších sloupových a odpadních jam bylo prozkoumáno i 15 odpadních jímek a jedna kamenná studna. Dvě starší dřevěné studny, ze kterých byly odebrány dendrovzorky, byly zcela vyplněny injektáží a pokračovaly pod základovou spáru stavby.

Dominikánská, Biskupská, Petrská, Muzejní, Šilingrovo náměstí, Radnická/Zelný trh, parc. č. 319, 372, 397, 486, 491 (akce A 074/2012, A079/2012). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Výzkum byl vyvolán zemními pracemi v souvislosti s obnovou tělesa parovodu na ulicích Dominikánská, Biskupská, Petrská a Muzejní a v prostoru Šilingrova náměstí a Zelného trhu (obr. 9). Nálezová situace zjištěná archeologickým výzkumem v rámci dané akce nebyla složitá. Realizované výkopy zasáhly povětšinou pouze recentní závážky koryta parovodu. Nicméně i přes výrazné zastoupení recentních aktivit bylo v rámci akce dokumentováno několik pozitivních archeologických situací. Pro přehlednost jsou místa s dokumentovanými archeologickými situacemi označena čísly sond (S1–S6).

V realizovaném výkopu při severní uliční čáře ulice Dominikánské (S1) bylo sledováno geologické podloží tvořené sprašovou kvartérní návějí. V jihozápadní části ulice byla v řezu zachycena mělce zahloubená konstrukce s. j. 910. Její základová spára se nacházela na niveletě 231,20 m n. m. Na základě charakteru konstrukce ji snad lze přiřadit k horizontu nejstarších zděných staveb zachycených pod areálem blízkého kláštera dominikánů datovaných na základě stratigrafické situace do 1. poloviny 13. století, tedy před vznik kláštera. Jednalo by se o součást zástavby města, která vznikla v samém jeho po-

částku a díky brzkému vysazení dominikánského kláštera neměla v těchto místech dlouhého trvání.

Podobně v ústí Biskupské ulice do Šilingrova náměstí byly v rámci sondy S2 výkopem parovodu zasaženy zděné konstrukce náležející starší, dnes snesené zástavbě. Jedná se o západní obvodovou stěnu (s. j. 914) rohového domu ulic Biskupská a Starobrněnská, zaniklého při budování současné stojící budovy. Konstrukce s. j. 913 snad tvoří základové zdivo opěrného pilíře. Obě konstrukce jsou novověké.

Také v pokračování ulice Biskupské byly v rámci sondy S3 zachyceny pozůstatky zděné měšťanské zástavby. Jedná se o základové zdivo (s. j. 911), které může být snad ještě středověkého původu. Na ně navazuje podezděná plenta (s. j. 912), vložená při druhotném podsklepení domu. Dnes jsou bývalé domy v tomto prostoru, původně těsně přiléhajícím k městské hradbě, sneseny, a jejich místě se nachází drobný parčík.

Hojnost nálezových situací byla dokumentována v sondě S4. Pod základovým zdivem domu Zelný trh 9 byla odkryta starší konstrukce (s. j. 908) tvořící jihovýchodní nároží středověkého sklepa. V ploše náměstí byl dokumentován řez P6 dokládající především vývoj komunikačních horizontů náměstí. Při budově Dietrichsteinského paláce byla objevena klenba (s. j. 903) a mladší zdivo šachty (s. j. 904). Klenba náleží sklípku vybíhajícímu pod náměstí. V severovýchodní části sondy se na niveletě 224,69 m n. m. nacházelo zděné koryto (s. j. 907), jehož vnitřní stěny byly vyloženy kamennými pískovcovými deskami (s. j. 906). Podlaha koryta byla z pálených cihel (s. j. 905) na niveletě 224,39 m n. m. a klesala mírně k severozápadu. Je možné, že se jedná o koryto vodovodu přivádějícího původně vodu do kašny Parnas nebo do jiné veřejné kašny.

V rámci sondy S5 byly dokumentovány řezy P1–P4, v nichž se projevil především nárůst terénu v prostoru náměstí. Jako v jediném bodě v rámci celé akce byl v řezu P1 zachycen vyvinutý půdní horizont (s. j. 101), na nějž naléhaly nepřilíhající mocné vrstvy spíše komunikačního charakteru (s. j. 102–106). Jedná se o první orientační bod pro určení výšky terénu při výstavbě sousední budovy (Zelný trh 7), která patří k významným dokladům měšťanské gotické cihlové architektury v Brně.

Poslední sonda S6 byla situována v severovýchodním nároží Zelného trhu. V západní stěně její severní větve byl dokumentován řez P9 naznačující opět vývoj terénu v průběhu středověku (vrstvy s. j. 127–130, 134). Na povrchu sprašového podloží byly opět zachyceny i relikty půdního typu s. j. 131. V severní části řezu byl dokumentován jeden či dva objekty s. j. 132, 133 (Holub 2013a).

Josefská, kostel sv. Josefa, p. č. 237/3 (akce A137/2012). Novověk. Město, kostel. Záchranný výzkum.

Obr. 11. Orlí, Měniná, Novobranská (A029/2012, A043/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 11. Orli-Strasse, Měniná-Strasse, Novobranská-Strasse (A029/2012, A043/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Při příležitosti úpravy podlah v kostele sv. Josefa se uskutečnil formou dohledu záchranný archeologický výzkum (obr. 10).

Kostel sv. Josefa náležel k bývalému klášteru františkánů, který byl stavěn od roku 1650 na místě osmi vykoupěných měšťanských domů patřících k zástavbě Měniné čtvrti při ulici Měniné a České (viz Vičar 1965, 271). Jednalo se tedy o barokní novostavbu, jejíž základní kámen byl položen 4. 4. 1651, vysvěcen byl v roce 1673. Vlastní klášter byl zrušen Josefem II. 18. ledna 1782 (Foltýn a kol. 2005, 190; Kuča 2000, 63).

Po odstranění části podlah došlo pouze k narušení planýrek vzniklých asanací vykoupěných domů. Oproti předpokladu nebyly zjištěny žádné konstrukce ani vyzvednuty nálezy, byť ze sekundárních poloh.

Orlí, Měniná, Novobranská, p. č. 198, 249, 253 (akce A029/2012). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum byl realizován v rámci rekonstrukce plynovodu v dané oblasti (obr. 11). Výkopové práce se dotkly tras stávajícího plynovodu v ulici Orlí, Měniná a Novobranská, včetně domovních přípojek. V ulici Novobranská byla část plynovodu realizována bezvýkopovou technologií. Pozitivní nálezové situace byly dokumentovány v rámci tří ploch (Plocha 01 až Plocha 03).

Plocha výzkumu se nachází na mírném svahu situovaném při východním okraji historického jádra města v prostoru při jedné z historických bran brněnského opevnění (Měniná brána), a to jak v intravilánu, tak v extravilánu

Obr. 12. Orlí, Měnínská, Novobranská (A043/2012). Sklep hostinského domu minoritského kláštera ze závěru 13. století.

Abb. 12. *Orlí-Straße, Měnínská-Straße, Novobranská-Straße (A043/2012). Keller des Gasthauses beim Minoritenkloster aus dem Ende des 13. Jahrhunderts.*

středověkého města. Zkoumaná trasa plynovodu zasáhla prostor dnešních ulic Orlí, Měnínské a Novobranské.

Geomorfologicky se lokalita nachází na mírném východním svahu spadajícím od Petrova k nivě říčky Ponávky, dnes kanalizované. Svrchní geologické podloží tvoří holocénní půdní typ vytvořený na kvartérním sprašovém souvrství. V podloží těchto sedimentů se nacházejí štěrky a písky původní nivy Ponávky, místy zvodnělé. Pod těmito štěrky jsou uloženy tuhé a nepropustné třetihorní jíly, tzv. tégly. Nadmořská výška lokality se pohybuje kolem 211 m.

Trasa dnešní Orlí ulice odráží s určitými změnami komunikaci vedoucí od Starého Brna na Cejl, do Zábřovic a dále do Moravského krasu, která byla používána už v raném středověku, nejpozději od 12. století. Dokládají to archeologické nálezy ze 2. poloviny 12. století, učiněné po obou stranách ulice, samotná cesta ale mohla být pochopitelně staršího data než osídlení kolem ní. Po založení města se ulice vytyčená touto trasou nazývala Měnínská (*platea Menensis*) a Před Měnínskou branou (*ante portam Menensem*), jak nám dokládají městské knihy z poloviny 14. století (Vičar 1965, 271-272). Pod těmito názvy byla známa až do 19. století, kdy její část získala podle předchůdce dnešního č. 7, hostince „U černého orla“, jméno Černoorelská. Později pojmenování Adlergasse nebo Schwarzadlergasse přešlo na celou ulici a používá se dodnes (Flodrová 1997, 173). Původní průběh ulice si dodnes zachovává jižní fronta a severní fronta v západní části. Severovýchodní uliční čára byla

ve středověku určována především hranicí areálu minoritského kláštera, založeného okolo roku 1240 a postupně rozšiřovaného o okolní městiště (Foltýn a kol. 2005, 167-172; Procházka 2000, 65-72). Poškozena byla již při obléhání Brna Švédy roku 1645 a zejména pak při leteckém útoku roku 1944, jemuž padly za obět oba barokní domy při Měnínské bráně. Jihovýchodní uliční linii tvořila od středověku měšťanská zástavba, která byla v horní části ulice po nároží s Josefskou kolem poloviny 17. století vykoupena pro nově budovaný klášter františkánek, později voršilek.

Plocha 01 představovala trasu plynovodu v průjezdu Měnínské brány a západně od něj. Vně průjezdu byly výkopem zachyceny konstrukce (s. j. 913, 914) tvořící snad ostění průjezdu starší fáze brány nahrazené někdy v závěru 16. století stavbou současnou. V protilehlém řezu P2, jenž dokumentuje vývoj terénu v severní stěně výkopu, byla kromě navážkových horizontů zachycena úroveň dlažby (s. j. 912). Dlažba, vyhotovená z lomového vápence typu Hády, byla na povrchu silně ohlazená. Pravděpodobně náleží k úrovni novostavby Měnínské brány ze závěru 16. století.

V průjezdu Měnínské brány byl v severní stěně výkopu dokumentován řez P1. Na jeho bázi je patrná opět úroveň kamenné dlažby (s. j. 910). Dlažby zachycené v řezu P1 a P2 jsou pravděpodobně totožné. Na dlažbu (s. j. 910) nasedá horizont navážek, do kterých je zahloben výkop pro klenutý cihelný kanál (s. j. 911) vedoucí zde ve směru sever – jih.

Plochu 02 tvoří výkopy dvou přípojek k domům Orlí 22–24 a Orlí 26. V úrovni hranice současného chodníku byla zachycena základová zdiva zaniklé uliční čáry, tvořící jižní frontu ulice od období pozdního středověku až do doby velké asanace a výstavby současných domů v závěru 19. a na začátku 20. století. Konstrukce s. j. 915, 917, 918 a 919 tvoří obvodové zdivo snesených domů se stavebními detaily v podobě sklepních okének či vstupu. Konstrukce příčky (s. j. 916) dokládá vnitřní členění domu.

Výkop v ploše 03, situované v prostoru parkoviště mezi ulicemi Novobranská a Měnínská, zachytil průběh hlavní hradby městského opevnění. Na konstrukci s. j. 905 navazuje s. j. 900. Jejich odlišnost je způsobena řádkováním zdiva v průběhu výstavby. Je možné, že s. j. 905 představuje i úsek zachyceného základového zdiva. Vnitřní líc hradební zdi byl obezděn cihelnou plentou (s. j. 902). Na vnitřní hraně městské hradby byla přizděna jímka (s. j. 901). Vně hradby, v prostoru parkánu, byly zachyceny pozůstatky základových zdí parazitní zástavby vzniklé zde po ztrátě funkce středověkého hradebního systému v průběhu novověku (zdiva s. j. 906, 907, 909, 903 a 904). Taktéž na vnitřním líci hradby jsou patrné pozůstatky novověké zástavby – s. j. 908.

Archeologický výzkum v trase rekonstrukce plynovodu v ulicích Orlí, Měnínská a Novobranská přinesl nové

Obr. 13. Orlí, Měnská, Novobranská (A043/2012). Pohled na odkryté základy Měnské brány ze 2. poloviny 13. století.

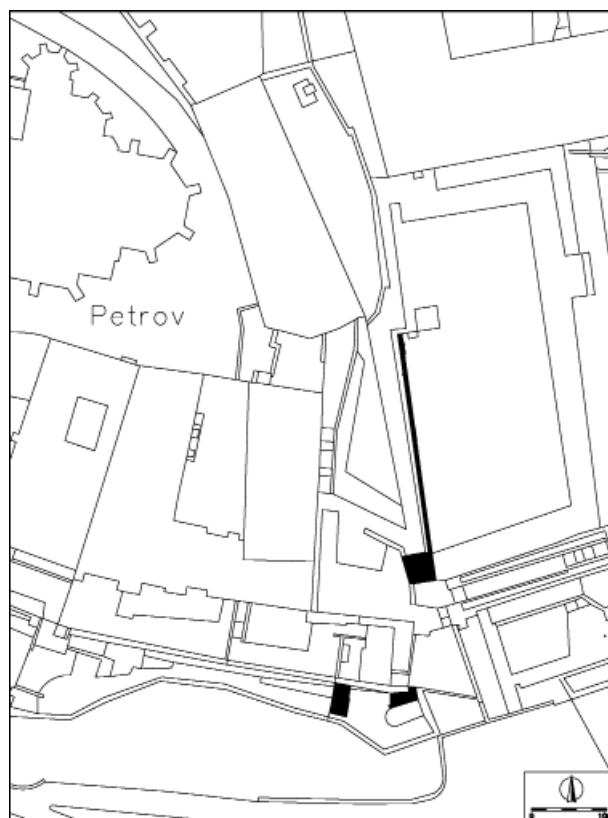
Abb. 13. Orlí-Straße, Měnská-Straße, Novobranská-Straße (A043/2012). Ansicht des freigelegten Fundaments des Mönitzer Tores (Měnská brána) aus der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts.

poznatky o středověkém opevnění města Brna. V ploše 01 byla zachycena špaleta průjezdu starší fáze Měnské brány a v ploše 03 byl zachycen průběh vlastní městské hradby.

Z měšťanské zástavby mohla být v přípojkách v ulici Orlí (plocha 02) rekonstruována původní pozdně gotická uliční čára jižní uliční linie. V rámci plochy 03 pak byla dokumentována základová zdiva novověké parazitní zástavby při městské hradbě z 18. a 19. století (Holub 2012g).

Orlí, Měnská, Novobranská, p. č. 198, 249, 253 (akce A043/2012). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum byl realizován v rámci rekonstrukce ulic Orlí, Měnská a Novobranská (obr. 11). Předmětem archeologické akce byl archeologický dohled a dokumentace narušených situací ve výkopech

Obr. 14. Petrov (A124/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 14. Petrov (A124/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

inženýrských sítí – kanalizace, voda, trasy nízkého napětí a veřejného osvětlení. Plošně byl realizován archeologický výzkum úsekově v rámci výměny povrchů komunikací v místech, kde došlo k narušení historických terénů. K historii lokality a výzkumů srov. text výše akce A029/2012 – Orlí, Měnská, Novobranská, rekonstrukce plynovodu.

Nejstarší archeologické situace datované dle keramických nálezů k závěru 12. a 1. polovině 13. století byly zachyceny v řezech kanalizace (P2, P7, P18 a P40) v ulici Orlí a Novobranská. Vzhledem k vývoji terénu v této oblasti se nejstarší zachycené situace (vždy v podobě vrstev) nacházejí v úrovni cca 2–3 m pod současným povrchem.

V rámci plošného skrývání terénu pro lůžko vozovky byla zachycena historická uliční linie středověké zástavby, která se především v intravilánu města při Měnské bráně od současné skutečnosti značně liší. V nároží ulic Orlí a Měnská byl zachycen sklep s. j. 904 s navazující konstrukcí s. j. 913. V jižní uliční frontě ulice Orlí byla odkryta linie zástavby směřující od severovýchodního nároží kláštera voršilek k jihozápadnímu nároží současné Měnské brány. Také v ulici Měnská byly zachyceny

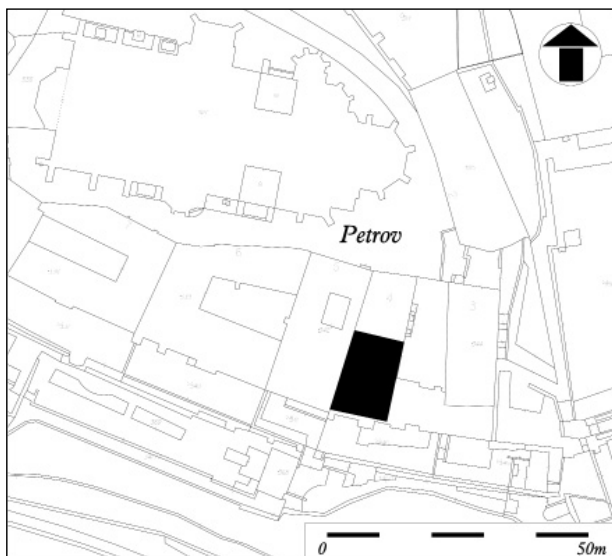
přibližně středem ulice vedoucí obvodové zdi objektu tvořícího kdysi nároží ulic Měnínská a Jánská.

Odkryty byly i zdi jižní fronty minoritského kláštera v úrovni základů. Podrobněji byl zkoumán úsek zdiva náležící tzv. hostinskému domu (obr. 12), včetně vstupní šije do sklepa. Dům byl vystavěn zřejmě ještě v době, kdy toto území ke klášteru nenáleželo. Dokumentován byl i fragment nároží sousedního domu, který byl vystavěn někdy na sklonku 13. století. Severně Měnínské brány byl zachycen v celém půdoryse středověký sklep, který patřil domu tvořícímu nároží Orlí a Novobranské. Tento sklep byl již částečně zkoumán v rámci sanace podzemí bloků 9a a 10 (Holub et al. 2010, 421).

Archeologický výzkum přinesl nové skutečnosti a doplnění k dosavadním poznatkům o vývoji městského opevnění. V prostoru parkoviště v ulici Měnínská byl zachycen průběh hradební zdi (s. j. 932, 937 a 938). Nejdůležitější poznatek z hlediska vývoje městské fortifikace představuje odkrytí zdiva původní Měnínské brány. Západní líc gotické brány byl zachycen cca 3 m západně od dnes stojící novověké stavby Měnínské brány (obr. 13). V rámci průjezdu i exteriéru starší stavby byly dokumentovány úrovně valounových dlažeb komunikací s vyjetými kolejiemi od kol vozů.

S pozdně středověkou fází městského opevnění snad souvisí konstrukce zachycené ve výkopu kanalizace a vodovodu v dolní části ulice Orlí. Konstrukce s. j. 901, 914 a 921 lze snad spojit se stavbou barbakánu či barbakánového příkopu před Měnínskou branou; jejich dokumentované úseky jsou však pro bližší závěry příliš útržkovité.

V horní části ulice Orlí, při nároží s ulicí Minoritskou, byla zachycena základová zdiva kašny, přiléhající k obvodové zdi minoritského kláštera, vystavěné na půlkru-

Obr. 15. Petrov 4 (A016/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 15. Petrov (A016/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

hovém půdoryse. Vlastní stavba kašny je novověkého stáří (Holub 2013b).

Petrov, parc. č. 299/1, 299/4, 353/5/1 (akce A124/2012). Středověk, novověk. Město, fortifikace. Záchranný výzkum.

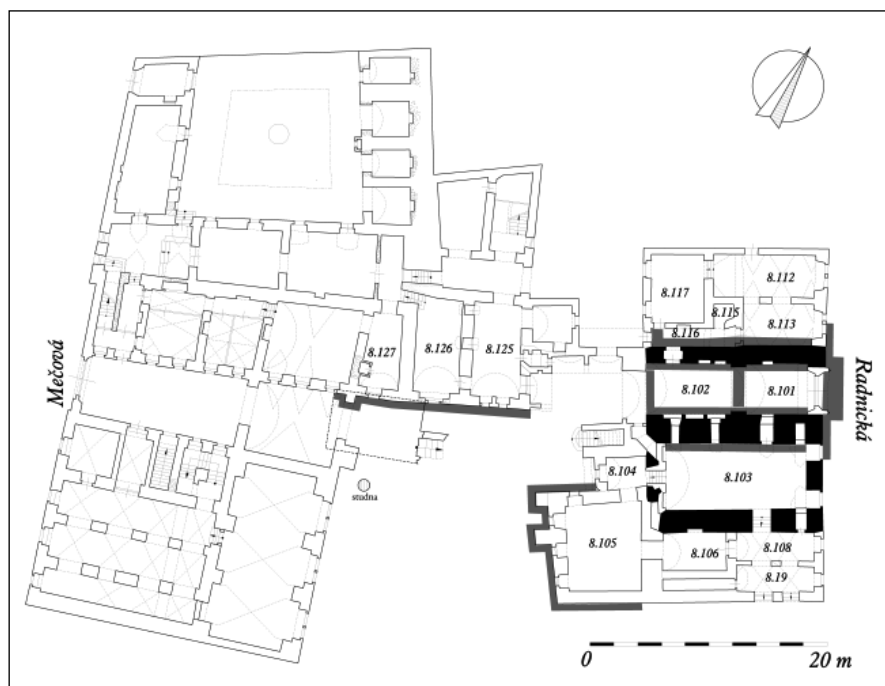
V souvislosti s akcí „Revitalizace městských parků, I. etapa – dokončení Denisových sadů a Studánky“ byl v parku východně a jihovýchodně od domu Petrov 3 ve dnech 9.–23. 10. 2012 proveden záchranný archeologický výzkum. Sledovaná plocha výzkumu se nachází v domovním bloku sevřeném ulicemi Petrská, Petrov, bývalou ulicí Pod Horou sv. Petra a z východu tzv. biskupskými zahradami (blok 1 na parcelách 299/1, 299/5, 353/5; obr. 14). Sledované výkopy se nacházely východně a jihovýchodně od domu Petrov 3 (č. p. 621). Z historického hlediska byl prostor od vrcholného středověku zahrnut do hradebního prstence městského opevnění. Na západě bezprostředně sousedil se sakrálním okrskem Petrského návrší, na východě pak s areálem tzv. biskupského dvora. Lokalita leží v nadmořské výšce okolo 230 m, na východním svahu vrchu Petrov, který je tvořen z metabazitů brněnského masivu. Na jihu a západě vrchol značně převyšuje okolní terén. Na severu volněji, na východě strměji klesá svah Petrova do brněnského úvalu a na úpatí je překryt sprašovými návějeji.

Vlastní archeologický výzkum byl realizován ve výkopu pro základ nové plenty opěrné zdi a ve výkopech pro tři nově rekonstruovaná schodiště. Výkopy prováděla kvalifikovaná stavební firma. Archeologický výzkum probíhal formou dohledu nad výkopovými pracemi. Následovala dokumentace vzniklého profilu a situací odkrytých v půdoryse. Ve výkopu pro založení plenty terasní zdi byla dokumentována úroveň podloží, tvořeného svahovinami s obsahem drobných úlomků metabazitu. Je pravděpodobné, že úroveň terénu byla v souvislosti s terasováním poněkud snížena. Do podloží bylo zahloubeno několik objektů, jejichž funkci se vzhledem k rozměrům stavebního výkopu nepodařilo interpretovat (s. j. 500–505). Obecně lze říci, že se jednalo o výkopy středověkého i novověkého stáří související se zástavbou městských parcel, které se v tomto prostoru nacházely až do 16. století. Poté bylo zkoumané území připojeno k tzv. biskupskému paláci a upraveno na počátku 17. století na zahradu. Dokumentovány byly také dvě stavební konstrukce neznámého účelu a jedna tvořící pravděpodobně nároží zděné stavby (s. j. 902). Při dohledu nad výkopy pro dvě rekonstruovaná schodiště na jižní terase nad Nádražní ulicí bylo v profilu výkopu východního z nich odkryto zdivo parkánové hradby městského opevnění (Kolařík 2012).

Petrov 4, parc. č. 343 (akce A016/2012). Středověk, novověk. Město, architektura, fortifikace. Záchranný výzkum.

V souvislosti s rekonstrukcí domu Petrov 4, kterou realizovalo Biskupství brněnské, proběhl záchranný ar-

Obr. 16. Radnická 8 (A03/2012).
Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 16. Radnická-Straße 8
(A03/2012). Bezeichnung der
Grabungsfläche.

cheologický výzkum v prostorách parteru domu (obr. 15). Na místě je podotknout, že v domě zároveň probíhal stavebněhistorický průzkum (Borský 2011).

Dům Petrov 4, jak ostatně vyplývá z názvu, se nachází na Petřském návrší (Petersberg) v Brně. Je situován jižně presbytáře kostela sv. Petra a Pavla v místech, kde se terén začíná prudce svažovat do nivy Svratky (převýšení zde dosahuje takřka 40 m). Průčelí domu se otvírá ke kostelu, jeho zadní trakt je opřen o středověkou městskou hradbu. Jedná se o poslední stavbu náležející ke komplexu biskupství, která ještě nebyla rekonstruována. Na dům byl v minulosti zpracován stavebněhistorický průzkum, jehož zjištění jsou v určitém směru velmi povrchní (Ambroz 1997). Stavba byla zahrnuta do grantového projektu „Měšťanský dům středověkého Brna“ (č. PK-01P04OPP006; 2001–2003), který probíhal takřka před deseti lety (Merta 2001, Procházka et al. 2003). Bádání doprovázející realizaci stavby tak umožnilo doplnit a rozmanžit informace k dějinám místa.

Osídlení návrší v těchto místech začíná někdy na sklonku 12. století. Projevuje se poměrně intenzivně, což dokládá cca 0,6 m silné souvrství s několika štětovými komunikačními úrovněmi, jaké doposud z jiných míst na Petrově neznáme. Zřejmě již před rokem 1250 zde byl vystavěn dřevohliněný dům, který v závěru téhož století vyhořel. Nahrazen byl alespoň částečně zděnou stavbou. Z ní se zachoval kamenný sklep pod uvažovanou dvoudílnou dispozicí. V pozdní gotice došlo k zvětšení domu o třetí díl přiložený na jihu, do západního čela byl proražen nový vstup, jenž byl přístupný zalomenou šíjí vyzděnou také z velkoformátových cihel. Tu se podařilo v rámci výzkumu v půdorysu odkrýt.

Radnická 8, parc. č. 438 (akce A03/2012). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti se statickým zajištěním budovy Staré radnice (Radnická č. 6 a 8) proběhl v březnu až srpnu roku 2012 záchranný archeologický výzkum (obr. 16). Základním úkolem výzkumu bylo zdokumentovat a vypreparovat případné archeologické situace narušené, respektive zničené výkopovými pracemi stavby, jež byly prováděny pro potřeby statického zajištění. Dokumentovány byly i archeologické situace ve spojitosti s částečným vyklížením klenebních zásypů v patrech stavby a vlastní odkryté historické konstrukce.

Stará radnice představuje komplex budov vzniklých ve značném časovém rozpětí. Dostupné prameny v současnosti nedovolují plně objasnit vývoj parcely (Vičar 1965, 261, 278, plán v příloze; Samek 1963, 171; Flodrová, Loskotová 1995, 552–554, 560).

Jádro radnice bylo vystavěno před rokem 1250. Někdy po polovině 13. století byla ve dvoře postavena dřevohliněná stavba doložená archeologickým výzkumem v roce 1991 (Loskotová 1993), která na sklonku téhož století zanikla požárem. Severní dům, později nazývaný domem městského syndika, pochází z období před rokem 1300 (sklepy). Stavební aktivity jsou na radnici doloženy písemnými prameny po roce 1350, kdy se o objektu píše jako o konsistoři (radnici). Další stavební úpravy se uskutečnily po roce 1500 – známý je Pilgramův portál datovaný k roku 1511. V 70. a 80. letech 16. století prováděli přestavbu radnice bratři Gabriové (ochoz, předsíní tzv. malovaného sálu). V této době došlo ke sjednocení celého areálu do dnešní podoby. Za obléhání Brna Švédy roku 1645 byla poškozena i radnice, zejména střecha věže. Škody byly opraveny v roce 1660, interiéry pak upravoval Jan Křtitel Erna (1669). Další opravy se uskutečnily v letech 1729 a 1789, kdy se týkaly opravy

Obr. 17. Radnická 8 (A03/2012). Základy radničního jádra v průjezdu (pod věží).

Abb. 17. Radnická-Straße 8 (A03/2012). Fundament des Rathauskerns in der Durchfahrt (unter dem Turm).

radniční kaple Panny Marie. V roce 1749 byla opravena věž, poškozená zřejmě za pruského obléhání roku 1742. Opětovná oprava byla realizována roku 1883, o rok později byl opravován Pilgramův portál. Roku 1893 byly zhotoveny vitráže, které jsou dnes osazeny v předsíni k malovanému sálu. Další opravy Pilgramova portálu se uskutečnily v letech 1900, 1911, 1928, 1960(?) a naposledy na konci minulého století. Na sklonku války byl portál obezděn, aby se předešlo jeho poškození. Na konci 60. let 20. století proběhla velmi rozsáhlá, z dnešního pohledu ne příliš šetrná rekonstrukce celého objektu. Tuto stavební akci doprovázel stavebněhistorický průzkum označovaný z nejasných důvodů jako archeologický. Roku 1991 se při rekonstrukci nádvoří uskutečnil záchranný archeologický výzkum, další archeologické výzkumy se uskutečnily v prostoru nádvoří v roce 2003 a 2005.

Archeologický výzkum doložil v prostoru při uliční čáře a v průjezdu v nejstarším jádru osídlení z 2. poloviny 12. století, které se vyvinulo na černozemním půdním typu (v ulici Radnické bylo zachyceno vrcholně středo-

věké souvrství s počátkem na přelomu 12. a 13. století, v němž byly obsaženy vrstvy tzv. odpadního charakteru střídající se s komunikačními zpevněnými úrovněmi v prostoru ulice, zatímco v průjezdu byl s největší pravděpodobností zachycen pozůstatek zahloubené části stavby, zatím neznámé funkce). Na těchto vrstvách odpadního charakteru pak teprve vznikala zástavba. Tu v našem případě dokládá rozplanývaný horizont nějaké shořelé dřevohliněné stavby nacházející se v prostoru před dnešním Pilgramovým portálem. Následovala další poměrně rozsáhlá stavební aktivita, kterou dokládá mohutný výkop pod západní částí průjezdu. Jeho funkci nebylo možno ověřit ani interpretovat. Zасыпání výkopu souviselo s úpravou terénu pro založení nejstarší části radnice. Ještě v průběhu zasypávání v něm krátce existovalo pyrotechnologické zařízení (pravděpodobně potravinářská/chlebová pec).

Základové zdivo jádra radnice bylo dokumentováno v ulici Radnické, v průjezdu i na severní, exteriérové straně (obr. 17). Překvapením bylo zjištění, že pod průjezdem na západní straně, ale ani pod pasem nesoucím západní stěnu radniční věže, nebyl základ vyžděn. Při ulici se zeď v prostoru průjezdu nacházela. V průjezdu byly dokumentovány úrovně pochozích povrchů náležejících k jeho nejstarším obdobím. Odkryty byly i primární krinoidové patky pasu nesoucího západní stěnu věže, které zároveň sloužily jako odrazníky, a jejich základy. Dokumentovány byly poměry založení tzv. Pilgramova portálu. Doloženy byly nejméně tři stavební fáze. Odkryty byly i základy nesoucí obezdění portálu na sklonku 2. světové války, které mělo zabezpečit portál před poškozením.

Významná zjištění přinesl výzkum v domě Radnická 6. Při jižní zdi místnosti 8.113 byla odkryta koruna zdi středověkého sklepa ze závěru 13. století. Na koruně zdiva byl patrný otisk trámu, který interpretujeme jako součást hrázděné příčky přízemí domu vystavěné zároveň se sklepem. Jedná se o první doklad hrázděných konstrukcí nadzemní části domu v Brně. V místnosti 8.116 a 8.115 bylo zachyceno jihozápadní nároží zmíněného sklepa a západně od něj pak středověké základové zdivo příčky dělicí místnosti 8.117 a 8.112. Pozoruhodné je, že dům neměl v úrovni prvního nadzemního podlaží jižní zděnou stěnu; využíval a doposud využívá severní stěnu jádra radnice. Dům byl primárně dvoudílný (rozměry 15,0 x 6,0 m), podsklepena byla přední část. Zděný byl pouze sklep a základy nepodsklepené zadní části. Přízemí i patro bylo dřevohliněné, patrně hrázděné konstrukce. V jihozápadním koutě místnosti 8.116 byl odkryt pozůstatek zahloubené prostory neznámé funkce, kryté valenou klenbou orientovanou k delší ose (východ – západ). Klenba byla provedena z cihel. Podle nálezových okolností lze uvažovat, že tato dnes zasypaná prostora byla vybudována někdy na sklonku 17. století. Pravděpodobně se jednalo o vyžděnou jímku renesančního záchodu. Dokumentováno zde bylo kamenné zdivo tohoto původně dvouprostorového vrcholně středověkého domu.

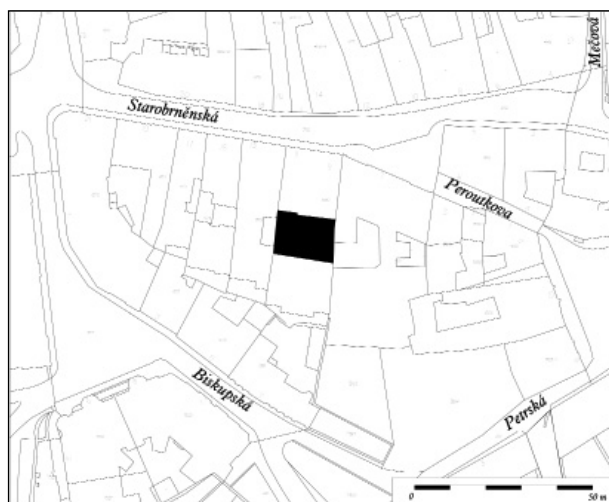

Obr. 18. Radnická 8 (A03/2012). Odkrytý rub klenby tzv. klenotnice.

Abb. 18. Radnická-Straße 8 (A03/2012). Freigelegter Rücken des Gewölbes der sog. Schatzkammer.

Výkopy ve dvoře při prostore 8.105 odkryly základové zdivo jmenovaného objektu, které doložilo, že nejstarší zděná stavba primárně končila v úrovni jižního z dvojice opěráků. Situace tedy dokládá existenci přinejmenším částečně zděného vrcholně středověkého domu, který zanikl v důsledku přestavby této části radnice v polovině 14. století. Dohledován a dokumentován byl výkop v nádvoří, při jižní stěně místností 8.125, 8.126 a 8.127. Zachycen zde byl relikt suterénu dřevohliněného domu, jež byl zkoumán již v roce 1991. V průběhu realizace výkopu byly obnaženy základy shora jmenovaných místností, přičemž se ukázalo, že místnosti 8.125 a 8.126 náležejí starší stavební fázi (pozdní 14. nebo 15. století), na což odkazuje i zlom ve dvorní fasádě.

V rámci prvního patra byly dohledovány práce v místnosti 8.210, kde bylo shledáno, že podlahy/stropy jsou z rekonstrukce radnice prováděné v 60. až 80. letech minulého století. V místnosti 8.209 byla odkryta v severovýchodním koutě pata valené klenby a dokumentována původní pozdně středověká nebo renesanční omítka tehdy ještě plochostropé místnosti. V místnosti 8.219 (Malovaný sál) bylo v reliktech při jižní zdi zachyceno původní maltové lůžko podlahy (a tedy i její úroveň) z konce 16. století, kdy došlo k přestavbě a také ke změně úrovně podlahy patra v souvislosti s vybudováním renesančního spojovacího ochozu a k sjednocení výškových úrovní podlah v celém areálu radnice. Dokumentovány byly také mladší úpravy související s následným zvýšením nivelety podlah (konec 19. století). V místnosti 8.202 byl plošně zkoumán úsek v severovýchodním koutě, kde se doposud nacházely intaktní situace. Odkryta zde byla kamenná zeď ležící na valené klenbě průjezdu ze druhé stavební fáze radničního jádra (závěr 13. století), jež byla předběžně interpretována jako konstrukce soklu topeniště, které

Obr. 19. Starobrněnská 9 (A 0100/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

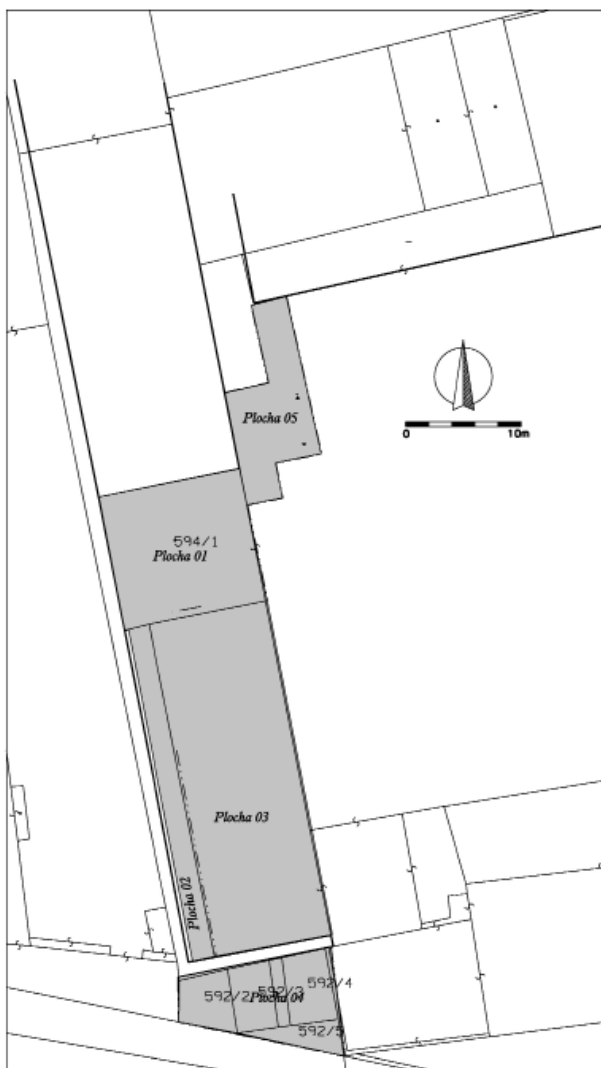
Abb. 19. Starobrněnská-Straße 9 (A0100/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

bylo umístěno v severovýchodním koutě místnosti. Ke zdi se přimykaly dvě konstrukční úrovně podlah/výmazů topeniště. Klenební zasypy nacházející se pod nimi byly odebrány a v budoucnu budou analyzovány.

Ve druhém patře v místnosti 8.301 nad tzv. „klenotnicí“ byly odstraněny klenební zasypy a odkryta zdiva v severozápadním a severovýchodním koutě (obr. 18). Proveden byl i řez přes zasypy klenby ve směru sever – jih tak, aby objasnil technologii nejstarší známé klenby použité v profánní stavbě v Brně (křížová klenba „kaple“ pochází z první stavební fáze radnice). Obvodové zdivo, respektive koruna zdiva druhého nadzemního podlaží, je vyzděna z kamenů, na ni pak nasedají zdi třetího nadzemního podlaží, které jsou stejně jako klenba kaple zděny z cihel středního formátu (viz Holub et al. 2011, 153-154). Na zdech nebyla žádná povrchová úprava (omítka).

V Ernově sále (místnost 8.307) byly dokumentovány pozůstatky pozdněstředověkých nebo renesančních omítek v úrovni odstraněných podlah, které dokládají, že místnost 8.207 pod sálem byla primárně plochostropá. U zbývajících místností dotčených stavbou bylo zjištěno, že předchozí rekonstrukce odstranila původní podlahy, „recyklovala“ primární zasypy kleneb a byly při ní odstraněny i starší omítky. V průběhu výzkumu byly ze všech zkoumaných zděných historických konstrukcí odebrány vzorky malty pro analýzu. Podobně byly odebrány vzorky ze všech odkrytých dřevěných stavebních prvků pro dendrochronologickou analýzu.

Záchranný archeologický výzkum potvrdil, v určitých bodech upřesnil a v neposlední řadě pak také rozšířil poznatky o vývoji osídlení i topografií daného prostoru. Ty přinesly archeologické výzkumy z roku 1991 a 2003, podobně jako stavebněhistorický výzkum z počátku 60. let 20. století. Ten byl také velmi významně doplněn.

Obr. 20. Božetěchova (A014/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 20. Božetěchova-Straße (A014/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Dnes známe mnohem lépe a především detailněji stavební vývoj této význačné brněnské stavby.

Starobrněnská 9, parc. č. 380 (akce A 0100/2012). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V průběhu měsíce října 2012 proběhl menší archeologický výzkum v prostoru dvora domu Starobrněnská 9 (obr. 19). Původně nájemní dům byl postaven na přelomu 19. a 20. století. V nezastavěné části dvora byl předpoklad středověkých archeologických situací. Postupně byly dokumentovány celkem čtyři výkopy pro základové patky, které doložily, že reliéf terénu byl výstavbou nájemního domu výrazně pozměněn. Dnešní dvůr je na výškové úrovni ulice Starobrněnské. Dochované spodní části novověkých jámeček, fragment dřevohliněného suterénu ze začátku 13. století zahloubeného do sprašového podloží spolu s absencí půdního typu však dokládají, že zde byl v minulosti svah stoupající pozvolna k Petrov-

skému vrchu. Většina archeologických situací nasedající na tehdejší terén byla tudíž zničena v závěru 19. století v rámci výstavby domu.

Výzkum je v současné době ve fázi zpracování.

K. Ú. KRÁLOVO POLE

Božetěchova, parc. č. 594/1, 592/2, 592/3, 592/4, 592/5 (akce A014/2012). Středověk, novověk. Ves, město. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum proběhl v souvislosti se stavbou budovy výzkumného centra informačních technologií v prostoru bývalého hospodářského dvora královopolského kláštera (obr. 20).

Ves Královo Pole je doložena ve 40. letech 13. století zmínkou v zakládací listině herburského kláštera Cella sanctae Mariae v Brně, vydané králem Václavem I. snad roku 1240, spíše však až roku 1243 nebo 1244 (Jan 2004, 26–29). Po roce 1360 si Královo Pole za poměrně často navštěvované sídlo zvolil moravský markrabě Jan Jindřich. Svůj královopolský „příbytek“ věnoval markrabě před smrtí nově zakládanému klášteru kartuziánů (Jan 2004, 43). Vlastní založení kláštera proběhlo někdy mezi lety 1369 (na budování nového kláštera povolán Gotfried z Enže – Anasu) a 1376 (konvent inkorporován do řádu). Josef II. ke dni 18. 1. 1782 klášter zrušil (Žák 1929). Klášterní knihovna byla převezena do císařské knihovny ve Vídni a z kláštera byla roku 1784 zřízena kasárna, rozšířená roku 1877 o kadetní školu (Kuča 2000, 404–422). Po zániku kláštera přebírá jeho majetky do správy náboženský fond. Státní správa bývalého klášterního pozemkového majetku, realizovaná prostřednictvím náboženského fondu, jehož součástí byl i objekt dvora, trvala až do roku 1826. Tehdy koupil nově utvořené královopolské panství statkář Josef Schindler z Raczicburgu, bývalý panský inspektor. Dosavadní správní budova v jižním křídle dvora se stala obydlím nové vrchnosti. Základní podobu dvora před jeho prodejem soukromému majiteli dokládá indikační skica stabilního katastru Králova Pole z roku 1826. Pivovar velkostatku, umístěný v západním křídle dvora a vystavěný zde v souvislosti se zánikem staršího klášterního pivovaru v jižní části areálu kláštera, byl v roce 1873 zrušen a přeměněn na sladovnu, která byla vzápětí pronajata brněnskému pivovaru „Moravia“ (Fürst 1933, 13).

Záchranný archeologický výzkum byl realizován až v průběhu výkopových prací, což ovlivnilo jeho podobu; omezil se v podstatě na dokumentaci narušených archeologických situací. Vzhledem ke zmíněné situaci jsou výsledky záchranného archeologického výzkumu velmi sporé a odrážejí pouze základní poznatky, které bylo možné z exkavované plochy vytěžit. Vzhledem k relativně dobře archeologicky dokumentovaným akcím z let 2001–2009, realizovaným pro stejného investora v nejbližším okolí v rámci téhož areálu, jedná se o velmi nepříznivý vývoj archeologického bádání v dané lokalitě.

Obr. 21. Chaloupkova, Mojžírovo náměstí (akce A018/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 21. Chaloupkova-Straße, Mojžírovo náměstí (Platz; A018/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

V rámci záchranného archeologického výzkumu byly sledovány především relikty objektů zahloubených do sprašového podloží. Z interpretovatelných situací šlo zejména o relikty hloubených sklípků s. s. j. 001 a 006. V případě sklípku 001 se jedná o obdélný výkop (s. j. 7500) s patrným krčkem vstupní šíje v jižní stěně, zachycený v ploše 02. Výplň tvořila uloženina s. j. 7110, datovaná podle nálezů keramiky do 15. století. Zajímavější byl nález sklípku (s. s. j. 006) na rozmezí ploch 02 a 03. Z pravidelného čtvercového půdorysu o rozměrech 2,2 x 2,2 m vybíhá v jihovýchodním koutě východním směrem vstupní šíje. Při jejím ústí do sklípku se v jižní stěně nacházel výklenek odkládací niky. Ze zkoumaného objektu byla výkopem spojovacího krčku mezi plochou 01 a sklepy narušena pouze část vstupní šíje. Ostatní části objektu zůstaly zachovány pod základovou spárou stavby. Zásyp sklípku tvoří uloženiny s. j. 7117, 7120 a na podlaze vstupní šíje zachycená komunikační vrstvička s. j. 7121. I když ze zásypů sklípku nebyl získán žádný náleзовý materiál, lze předpokládat jeho datování do období středověku či raného novověku.

Další objekty zachycené v rámci záchranného archeologického výzkumu lze jen těžko interpretovat. Pověštinou se pravděpodobně jedná o novověké odpadní jámy či hnojiště.

Ve východní části plochy 01 byla zachycena rozsáhlá terénní deprese (s. s. j. 003). Není zřejmé, zda se jedná o depresi antropogenního či přírodního původu. Z jejího zásypu s. j. 7115 nebyl získán žádný keramický materiál. V ploše 03 bylo pokračování deprese zachyceno snad v rámci objektu s. s. j. 008 porušeného dále na jižní straně rozsáhlou jámou s. s. j. 007. V superpozici s výplní této rozsáhlé deprese se v ploše 01 dále nalézal objekt s. s. j. 002, datovatelný na základě nálezů ze zásypu s. j. 7111 do období raného novověku.

V rámci plochy 03 byl odhalen rub klenby sklepa s. j. 8934=8939=8944. Nad rub klenby byly vyneseny cihelné pásy nesoucí zdiva příček původně zde stojícího objektu (s. j. 8933=8956, 8935, 8940, 8945). Ze severní strany byl sklep přístupný vstupní šíjí tvořenou obvodovými stěnami (s. j. 8946, 8947) a valenou klenbou (s. j.

8948). Z původní stavby stojící nad dochovanými pivovarskými sklepy byly ponechány jižní a západní obvodové stěny s. j. 8953. V rámci hmoty obvodové zdi bylo zjištěno druhotné použití gotických kamenických článků pro její stavbu. Články pocházejí zřejmě z asanovaných středověkých zděných staveb stojících v nejbližším okolí. Mohly být získány při jedné z mnoha přestaveb kláštera či při demolici kostelíka sv. Víta stojícího původně v těsné blízkosti staveniště. Ve středu jižní stěny je patrný velký otvor, jímž byl z prostoru ulice Kollárovy pivovarský sklep obsluhován. Sloužil především pro transport ledu a sudů. Po jeho stranách jsou malé větrací otvory. V západní stěně jsou především patrné trámové kapsy původního dřevěného stropu a dále v několika fázích budované okenní a vstupní otvory.

I přes nepříznivé podmínky pro vlastní archeologické bádání zachytil realizovaný archeologický výzkum pozitivní náleзовé situace. Nejstarší, blíže nedokumentovaná aktivita můžeme datovat do 2. poloviny 13. či počátku 14. století. V rámci akce byly zkoumány dva sklípky vyhloubené ve sprašovém podloží, oba pravděpodobně středověkého stáří. Další dokumentované aktivity jsou povětšinou z období novověku. V průběhu 18. či 19. století byla v dotčeném prostoru vystavěna jedna z budov pivovaru s rozsáhlými a výrazně zahloubenými sklepními prostory (Holub 2012a).

Chaloupkova, Mojžírovo náměstí, parc. č. 955, 1101/1 (akce A018/2012). Středověk, novověk. Ves, město. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán rekonstrukcí kanalizace a vodovodu v prostoru ulice Chaloupkova v Králově Poli (obr. 21).

Zkoumaný prostor se nachází v oblasti tzv. brněnského masivu, konkrétně v jeho západním pásmu, pro který je typický výskyt granitů, granodioritů a dioritů. Lokali-

Obr. 22. Štefánikova č. p. 607 (A001/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 22. Štefánikova-Straße 607 (A001/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

ta samotná je situována na mírném svahu sklánějícím se k východu do údolí Ponávky, která zde tvoří sníženinu zvanou Brněnský úval. Ten v oblasti Králova Pole dosahuje nadmořské výšky kolem 230 m. Geologický profil na lokalitě reprezentují nivní sedimenty Ponávky. Materiálem těchto nivních sedimentů jsou převážně přepravené spraše, tégлы a půdy. Pod zmíněnými sedimenty se nachází šterková říční terasa navazující bezprostředně na třetihorní jíly – tégлы. Nadmořská výška původního povrchu v prostoru staveniště se pohybuje kolem 216–219 m.

Výkopové práce v ulici Chaloupkova byly z převážné části realizovány v zázemí historického jádra středověké obce Královo Pole. Tomu odpovídá i výčet archeologických zjištění, představovaný většinou pozorováními geologického vývoje lokality. Pouze v ústí ulice Chaloupkovy do Mojžírova náměstí byly zjištěny zásadní archeologické situace související s historickými úpravami komunikací na staré trase císařské silnice na Prahu procházející Královým Polem. Daná situace byla dokumentována na dvou řezech (P1 a P2). Jedná se o komunikační úroveň a dlažby vytvořené na geologickém podloží (s. j. 107, s. j. 108 a s. j. 106 na P2), ve kterých byly zachyceny pozůstatky drobných staveb (sloupová jáma s. j. 105 v řezu P2). Nejdůležitějším zjištěním jsou však mladší situace spojené se vznikem haťové cesty budované v několika (minimálně dvou) nad sebou ležících úrovních. Jsou pozorovány v obou dokumentovaných řezech P1 i P2. V řezu P1 se projevovaly dva výrazné horizonty haťové úpravy cest v rámci s. j. 102 a 104. Jejich povrch byl vždy zpevněn drobným kamenným štětem. V případě s. j. 102 byl doložen jako stavební materiál cesty borové dřevo. V případě s. j. 104 pak byla kromě borovice zjištěna i jedle (Kolář, Vavřík 2012). V rámci řezu P1 nebylo dosaženo geologického podloží, jeho úroveň však lze předpokládat. V nejvyšší úrovni sledované stratigrafie byl v rámci uložení s. j. 100 získán zlomek zelené gla-

zované kachle datovatelný do období novověku (17.–18. století).

V rámci řezu P2 byla sledována celá stratigrafická sekvence až po úroveň rostlého geologického podloží. Na to navazovaly komunikační horizonty s. j. 107, s. j. 106 a s. j. 108. S. j. 106 a s. j. 108 byly zpevněny kamenným štětem a kameny. V rámci s. j. 108 byla zjištěna i přítomnost organických materiálů – dřeva. Podle analýzy se jedná o dřevo borovice (Kolář, Vavřík 2012). V rámci stratigrafické sekvence těchto nejstarších vrstev byla zachycena i do podloží zahlobená sloupová jáma (výplň s. j. 105) hloubená pravděpodobně z povrchu s. j. 106. Nad navazující uložení s. j. 109 byl zachycen opět horizont dvou haťových cest s. j. 110 a s. j. 111. Zatímco s. j. 110 je z dubového dřeva, původně v podobě štípaných fošen, s. j. 111 byla vystavěna z borového dřeva (Kolář, Vavřík 2012), které se na řezu jeví jako štípané půlkuláče. Na nejmladší horizont haťových cest navazuje sekvence navážek s. j. 112–114.

Z hlediska archeologie a poznání historie Králova Pole je nález haťové cesty v jižním ústí Mojžírova náměstí důležitým objevem. Z důvodu dokumentace v rámci řezů inženýrských sítí se nepodařilo vyzvednout žádný datační materiál, ani dendrochronologické datování nebylo z vyzvednutých vzorků úspěšné. Neznáme tak přesně stáří nalezené situace, ale můžeme uvažovat o pozdně středověké či novověké dataci (Holub 2012c).

K. Ú. PONA VA

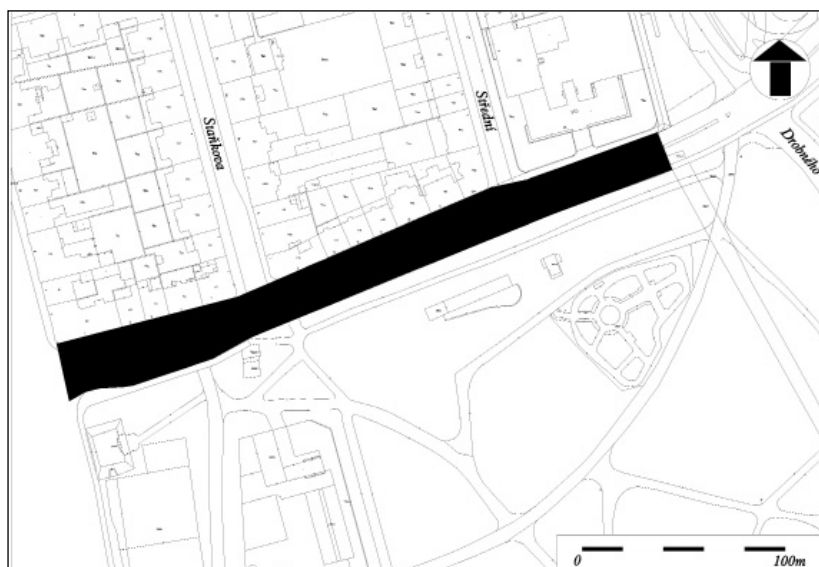
Štefánikova č. p. 607, parc. č. 456/11, 456/12, 456/13, 456/14, 456/22 (akce A001/2012). Novověk. Město. Záchraný výzkum.

Archeologický výzkum byl vyvolán rekonstrukcí objektu Štefánikova č. p. 607 a úpravou okolních terénů (obr. 22). Území původně spadalo pod Královo Pole, z jehož katastru byla roku 1966/1967 vyčleněna nová čtvrť Ponava. Místo dnešního domu Štefánikova č. p. 607 nebylo dlouho zastavěno, nejbližší byl Červený mlýn na Ponávce, jenž se nacházel severovýchodně od zastavovaného prostoru (dnes teplárna pro sídliště na Lesné). Štefánikova ulice a návazná Palackého třída vede v trase císařské silnice z Brna do Svitav, zřízené roku 1752. Zástavba zde začala vznikat teprve ve 2. polovině 19. století, převážně šlo o vojenské objekty. I v případě dotčené parcely se jednalo o prostor a budovu patřící k dělostřeleckým kasárnám. Ulice se nejprve jmenovala Neugasse, od roku 1915 Conrad von Hötendorf-Straße, v letech 1918–1945 Pražská, od roku 1946 Eisenhowerova, od roku 1948 Dimitrova a teprve od roku 1990 nese dnešní název (Kuča 2000, 492–494; Flodrová 1997, 239–240).

Archeologicky je tento prostor poznán málo. Ve středověku zastavěn nebyl, případně starší osídlení odsud zatím nebylo hlášeno. Naproti dělostřeleckým kasárnám se nachází rozsáhlý objekt bývalého vojenského oděvního skladiště, při jehož stavbě se roku 1866 podařilo nalézt

Obr. 23. Pionýrská ulice (A051/2011).
Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 23. Pionýrská-Straße (A051/2011).
Bezeichnung der Grabungsfläche.

3 denáry knížete Břetislava II. (1092–1100). Dokládají snad blízkost komunikace do Čech a Slezska (Procházková, Wihoda, Zapletalová 2011, 551). Z nejbližšího okolí známe sporadické doklady pravěkého osídlení (Kolařík 2011, 178).

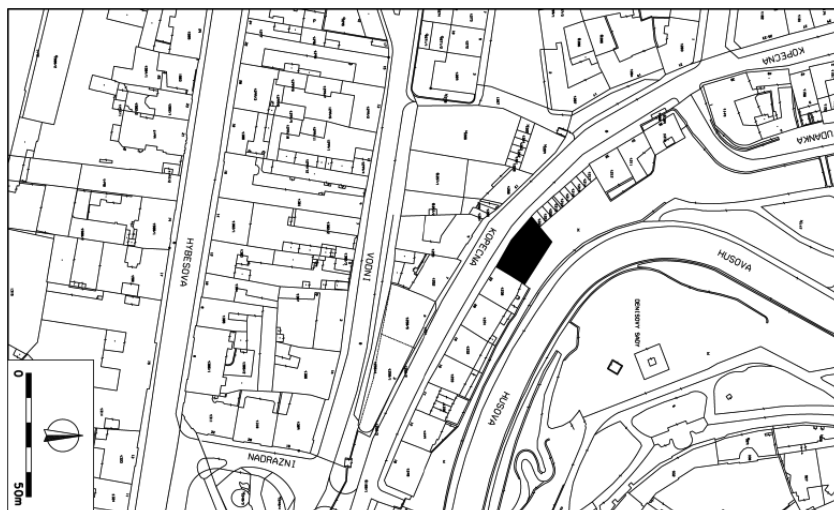
Archeologický výzkum probíhal formou dohledu nad výkopovými pracemi, v případě pozitivních zjištění dokumentací nálezové situace. V rámci stavebních prací se přistoupilo k plošnému snižování terénu o cca 0,3 m (S3, S5), dále k lokálním výkopovým pracím pro potřeby protlaku (S1), jímky (S2), kanalizace (S7) a odvlhčení domu (S4, S6).

Sonda S1 na obdélném půdoryse přibližně 6 x 4 m dosáhla hloubky cca 2,5–3 m. Na bázi spraší a nivních nánosů tvořených přenesenými sprašemi byla v jižním profilu sondy zachycena hrana říční štěrkové terasy Ponávky. Sonda S2 o půdoryse 6 x 5 m dosahovala hloubky cca 3 m. V severní a východní obvodové stěně byla zachycena obvodová konstrukce starší zástavby (s. j. 901). V severozápadním rohu se nacházela recentní jáma, patrná i

v přílehlé části sondy S4. Sonda S3 představovala plošné snižování terénu ve východní části parcely. Dokumentovaná část sondy zabírá plochu cca 26 x 8 m. Zjištěna byla obvodová zdiva a příčky snesené zástavby s. j. 901. Při východní ohradní stěně byla zachycena řada základů pro 4 polopilíře příděné k ohradní zdi. Sonda S4 představovala liniový výkop při východní stěně a jihovýchodním nároží stávající budovy, hloubený za účelem odvlhčení zdiva domu. Sonda S5 navazuje na sondu S3 a při snižování terénu zachytila základová zdiva snesené zástavby. Sonda S6 je tvořena výkopem pro odvlhčení domu při jeho severní stěně a zachytila jednu z příček snesené zástavby (s. j. 902). Sondu S7 představoval dokumentovaný úsek kanalizace při severozápadním nároží stojící budovy. Byly zachyceny četné zděné konstrukce, z nichž s. j. 950 tvoří jihovýchodní nároží snesené budovy patrné na plánu z roku 1885. S. j. 951 a 952 tvoří též jihovýchodní nároží drobné stavby patrné na témže plánu. S. j. 952 byla vystavěna z pálených cihel s kolkem WENZL. Cihelna Wilhelma Wenzla fungovala v Králově Poli kolem poloviny 19. století. S. j. 953 tvoří jihozápadní nároží další stavby spojené v jeden celek se stavbou s. j. 901

Obr. 24. Kopečná ulice (A53/2012).
Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 24. Kopečná-Straße (A53/2012).
Bezeichnung der Grabungsfläche.

Obr. 25. Kopečná ulice (A53/2012). Pohled od severovýchodu na plochu výzkumu.

Abb. 25. Kopečná-Straße (A53/2012). Blick von Nordosten auf die Grabungsfläche.

zjištěnou v ploše S2, S3 a S5; ta je opět patrná na plánu z roku 1885. S. j. 954 a 955 tvoří základová zdiva příček této budovy. Její jižní stěna je v podstatě shodná se severní stěnou stojící budovy, není v rámci ní ale dochována. Sonda S8 zachytila konstrukci s. j. 900 tvořící jižní stěnu klenutého sklepa. V jihovýchodním koutě je doložen v jižní stěně vstup do sklepa v podobě obdélné vstupní šíje přiléhající těsně k východní obvodové stěně parcely. Na severním lici byla konstrukce s. j. 900 omítána.

Archeologický výzkum zachytil četná novověká zdiva datovatelná do 19. století. Jedná se o soubor dnes sнесенých staveb předcházejících výstavbě dodnes stojícího domu v centrální poloze uprostřed parcely. Původní situace zástavby je zachycena na historické mapě z roku 1885. Stavby byly nepodsklepené, jediný zjištěný sklep se nacházel v severovýchodním koutě (s. j. 900). Výsledky archeologického výzkumu přinesly zejména poznatky o vývoji zástavby parcely v průběhu 19. a na začátku 20. století. Starší nálezné situace nebyly zjištěny (Holub 2012h).

Pionýrská ulice, parc. č. 777/1 a 777/4 (akce A051/2011). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s rekonstrukcí vodovodu a vozovky byl v letech 2011 a 2012 v prostoru Pionýrské ulice proveden

záchranný archeologický výzkum (Dejmal 2012). Sledované výkopy se nacházely v celé délce ulice (obr. 23).

Ve výkopu vodovodu a v šachtách v severovýchodní části ulice, která se nachází v údolí řeky Ponávky, byly dokumentovány mocné recentní navážky. Ty bylo možno sledovat přibližně až po úroveň domu Pionýrská č. p. 15. V dolní části ulice, v místech nejhlubších výkopů, byly zaznamenány fluvialní sedimenty vzniklé patrně usazováním sedimentu v bývalém Špilberském rybníku. Pod nimi se nacházely původní fluvialní sedimenty říčky Ponávky. Ve výkopech ve střední a horní části ulice byl dokumentován poměrně mocně vyvinutý půdní typ, který dosahoval mocnosti 60–120 cm. Nejmocněji vyvinut byl v prostoru křižovatky Pionýrská, Lidická, Štefánikova a Kotlářská. Pod půdním typem se nacházela sprašová návěj.

Z antropogenních situací představují nejvýznamnější objev pozůstatky úvozové cesty s. s. j. 1, která pravděpodobně procházela okolo původního Karlova dvora, jenž se nacházel přibližně v místech dnešní centrální budovy v parku Lužánky, dále do Králova Pole. Trasa cesty směřovala přibližně kolmo na dům č. p. 245. Projevovala se jako výkop s vyježděnými kolejemí na svém dně. Šířka komunikace se pohybovala okolo 10 m. V pozdějších obdobích byla komunikace několikrát zpevňována štetová-

Obr. 26. Bytový dům Kopečná 33 (A07/2012). Význačení plochy výzkumu.

Abb. 26. Wohnhaus Kopečná-Straße 33 (A07/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Obr. 27. Bytový dům Kopečná 33 (A07/2012). Celkový plán výzkumu.

Abb. 27. Wohnhaus Kopečná-Straße 33 (A07/2012). Übersichtsplan der Ausgrabung.

ním. Že cestu hojně využívali koně, dokládá i nález dvou ztracených podkov. Komunikaci se nepodařilo blíže datovat, nejspíše spadá až do období raného novověku. Další dokumentovanou antropogenní situací byl drobný objekt s. j. 500, který byl nalezen v horní části ulice. Přestože jej nemůžeme blíže datovat, náleží patrně starším sídlištním situacím. S výstavbou domů na dnešní Pionýrské ulici souvisí nález vápenné jámy s. s. j. 2. Ta pravděpodobně sloužila k uložení a snad i vyhašení vápna poblíž staveniště. Jáma byla dělena zdi na dvě samostatné části a její rozměry byly ? x 5 x 1,2 m.

Ve sledovaných výkopech se nepodařilo objevit žádné přesvědčivé doklady staršího osídlení ani pohřebních aktivit.

K. Ú. STARÉ BRNO

Kopečná, parc. č. 1223 až 1229, 1160/20, 1147/9, 1147/10, 1147/13 (akce A53/2012). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

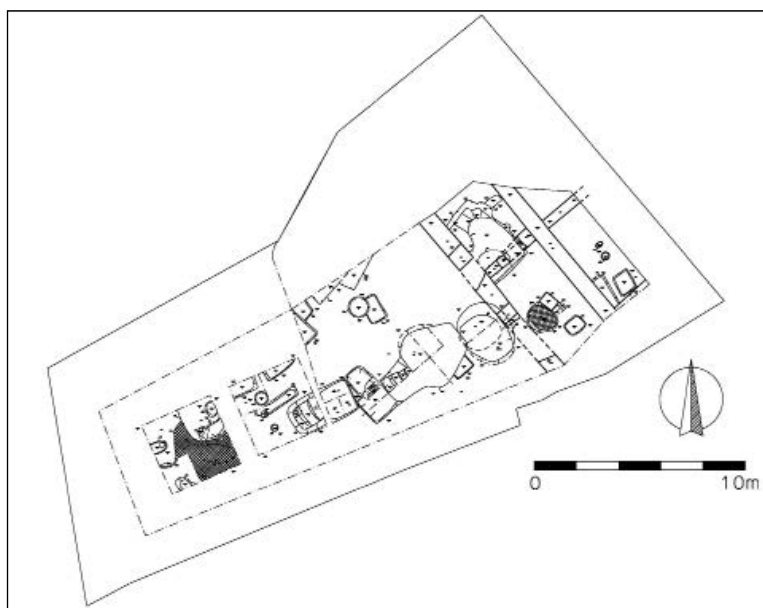
Archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Parkovací dům Kopečná“. Terénní část byla realizována v říjnu 2012 (obr. 24, 25).

Výzkum postihl vývoj zástavby na předmětné ploše od 16. do 21. století, a to od nejstarších domů, které byly zřejmě reprezentovány „skromnějšími“ dřevohliněnými stavbami, přes domy zděné z cihel, asanované ve 2. polovině 20. století, až po betonové garáže, zplanýrované před zahájením archeologického výzkumu. V novověku se jednalo o zástavbu dvou parcel, která byla později scelelena do jednoho domu (Zůbek 2012a).

Kopečná, parc. č. 1175, 1176 (akce A07/2012). Středověk, novověk. Předměstí. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán stavbou Bytového domu Kopečná 33. Terénní část výzkumu byla realizována v březnu 2012.

Archeologickým výzkumem na dotčené ploše (obr. 26) se podařilo zjistit, že nejstarší využití prostoru náleží do mladohradištního období. Jedná se o nález do svahu dlabané oválné pece s reparačním výmazem, nález doprovázený fragmenty keramiky. V rámci již existujícího brněnského předměstí se v západní části plochy vý-

Obr. 28. Mendlovo náměstí (A75/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 28. Mendlovo náměstí (Platz; A75/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Obr. 29. Pekařská 53 (A036/2012). Vyznačení sondy S1.

Abb. 29. Pekařská-Straße 53 (A036/2012). Bezeichnung des Grabungsschnittes S1.

zkumu podařilo zachytit osídlení z 1. třetiny 13. století. Dokládá je vyrovnávka svahu, na které byl následně postaven dřevohliněný dům. Po jeho zániku požárem byl ve vzniklé planýrce vyhlouben suterén dalšího dřevohliněného domu. Osídlení v tomto místě dle nálezových situací trvalo poměrně krátce. Od poloviny 13. století až do 2. poloviny 16. století byl prostor patrně využíván k jiným účelům, např. k pastevectví (Polánka 2007, 15).

Po 2. polovině 16. století se situace mění a prostor je opět intenzivně osídlen. Dokládá to množství drobných zahloubených objektů a také reliktů pěti zahloubených sklepů. Ve dvou případech s dochovanými vstupními šířkami a se schody tesanými do podloží. Využívání prostoru však náhle končí v průběhu 1. poloviny 17. století, patrně v souvislosti s válečnými událostmi třicetileté války. Na konci 18. století dochází ke stavbě domu při uliční čáře, což dokládají odkryté základy a nalezené vápenné jámy v severovýchodní části, použité druhotně jako odpadní (obr. 27; Zbranek 2012).

Mendlovo náměstí, parc. č. 810, 812, 946/2, 4 (akce A075/2012). Středověk, novověk. Město. Záchraný výzkum.

V souvislosti s projektem „Mendlovo náměstí – rekonstrukce tramvajového kolejiště“ se uskutečnil v létě 2012 záchraný archeologický výzkum (obr. 28).

Archeologický výzkum doplnil informace ke skladbě terénu a jeho postupného nárůstu, získané při akci v roce 2009 (Černá, Sedláčková, Zübek 2010). Ani nejhlubší výkopy nedosáhly geologického podloží. Stratigraficky nejstarší uloženinou byla vrstva (povrch v úrovni 201,70 m n. m.), kterou lze označit jako náplavovou. Jde o sediment související s vodním režimem vedlejšího ramene řeky Svratky, které bylo využíváno jako mlýnský náhon. K jejímu usazení však došlo zřejmě až v období středověku. Tento povrch zpevňovala štětová úroveň. Do povrchu náplavy byla zahloubena jáma neznámé funkce a také výkop, jehož součástí byla dřevěná konstrukce. Terén dále narůstal vrstvami, z nichž některé měly charakter náplav. Znamená to, že sedimentační činnost náhonu kontinuálně pokračovala i v období středověku a novověku. Doku-

Obr. 30. Pekařská 53 (A036/2012). Pohled od severovýchodu na průběh exkavace sondy S1.

Abb. 30. Pekařská-Straße 53 (A036/2012). Blick von Nordosten auf den Verlauf der Ausgrabung des Grabungsschnittes S1.

mentován byl segment zdiva novověkého charakteru. Je otázkou, zda náleželo nějaké budově či například konstrukci mostu přes mlýnský náhon. Terén se nadále zvedal navážkovými vrstvami.

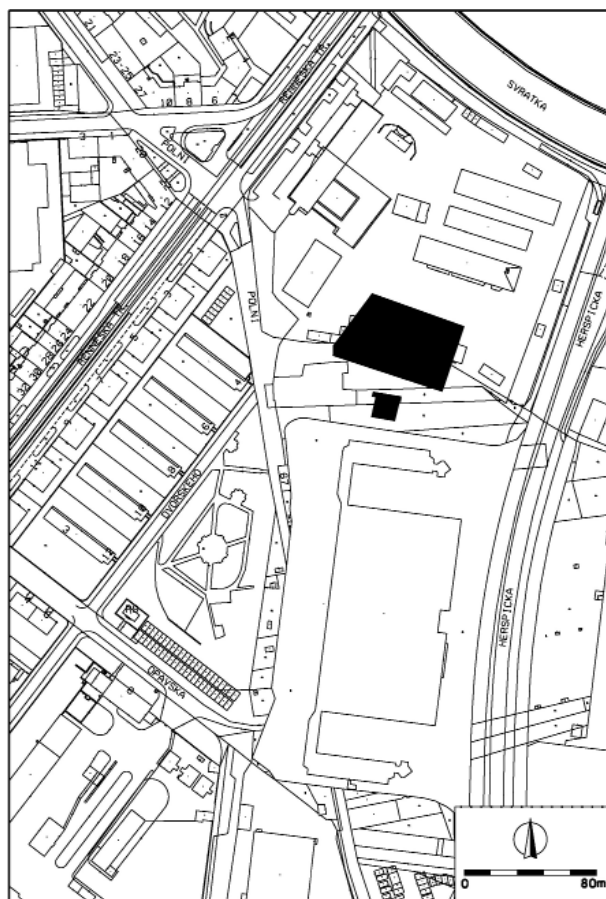
Výzkum měl významnější přínos pro rekonstrukci staré zděné zástavby. Ta svůj vývoj započala v období novověku, asanována byla ve 2. polovině 20. století. Dokumentovány byly segmenty někdejší starobrněnské radnice a části budov v jejím východním a západním sousedství (Černá, Zúbek 2012a).

Pekařská ulice 53, parc. č. 1752/1 (akce A036/2012). Středověk, novověk. Město, klášter. Záchraný výzkum.

V roce 2012 započala II. etapa výstavby Mezinárodního centra klinického výzkumu (International Clinical Research Center - ICRC) v prostoru Fakultní nemocnice U Sv. Anny. V souvislosti se zemními pracemi stavby probíhal záchraný archeologický výzkum (obr. 29, 30). Na přelomu dubna a května 2012 byla prozkoumána plocha sondy S1 (budoucí vyústění kolektoru). Akce bude pokračovat v roce 2013.

Sonda S1 se nacházela východně od budov A1 a A5, v blízkosti severozápadního nároží budovy B (v budoucnu asanované). Odkryla segment podzemního protileteckého krytu, jehož existence byla zapomenuta. Kryt byl zřejmě vystavěn na sklonku 2. světové války a odkryta byla část jeho vstupu. Vlastní chodby krytu byly průchozí jen částečně, v jižní partii došlo k jejich zasypání. Dva obdobné kryty byly prozkoumány již v roce 2008 a 2009 v někdejšímu parku mezi budovami B a D (Holub, Merta, Zúbek 2010). Archeologický výzkum zachytil také relikty staré nemocniční budovy, kterou lze vidět na plánech z počátku 20. století.

Výzkum se ale soustředil především na starší aktivity z období, kdy území patřilo ke klášteru dominikánek u sv. Anny, jenž zde byl založen na počátku 14. století. Existo-

Obr. 31. Dvorského (A076/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 31. Dvorského-Straße (A076/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

val až do josefínských reforem v 80. letech 18. století, kdy byl zrušen a jeho budovy a pozemky se stávají základem pro postupnou výstavbu Nemocnice U Sv. Anny. Nejstarší aktivitou byla středověká vrstva (14.–15. století), která

Obr. 32. Dvorského (A076/2012). Pohled od jihozápadu. V pozadí těžba zavážek někdejšího říčního koryta, v popředí probíhá začišťování břehu.

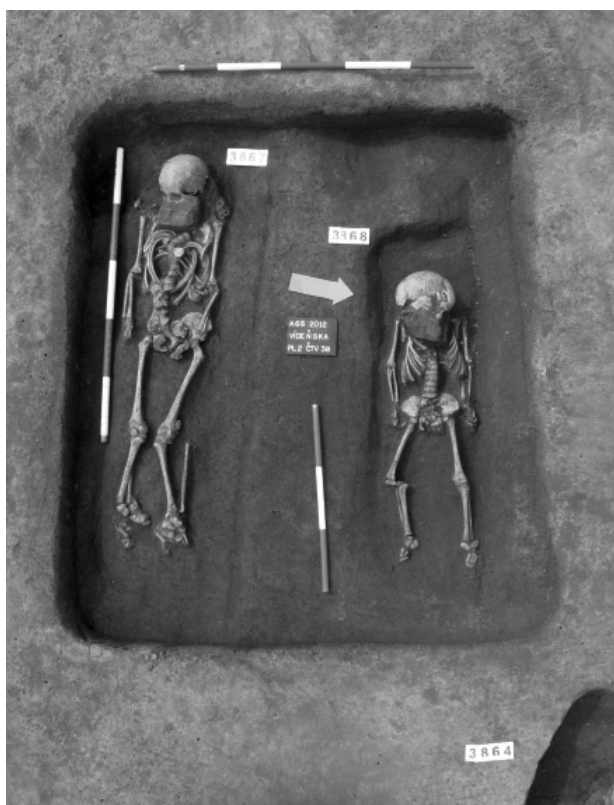
Abb. 32. Dvorského-Straße (A076/2012). Blick von Südwesten. Im Hintergrund werden die Verfüllungen des ehemaligen Flussbettes weggeräumt, vorne verläuft der Feinputz des Ufers.

Obr. 33. Videňská ulice (A066/2012). Zaměření plochy výzkumu se zaznačeným pohřebištěm a sakrální stavbou.

Abb. 33. Videňská-Straße (A066/2012). Vermessung der Grabungsfläche mit bezeichnetem Gräberfeld und dem Sakralbau.

dosedala na souvrství šedých povodňových hlín. Lze ji označit za odpadní či za zahradní horizont. Následovalo postupné zvyšování terénu během novověkého období. Zachyceny byly dva liniové, paralelně probíhající výkopy (hloubka 0,70 m, šířka 1,40 a 2 m). Jejich funkce nebyla blíže interpretována. Snad měly vymezovat centrální areál kláštera a chránit jej proti zaplavování vodou z nedalekého mlýnského náhonu (Černá, Zúbek 2012b).

K. Ú. ŠTÝŘICE

Dvorského, parc. č. 207/33, 207/34, 218/3, 221/1, 221/2 (akce A76/2012). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Úřad práce České republiky – Brno-město“ (obr. 31, 32). Hlavní etapa jeho terénní části se uskutečnila v letních měsících roku 2012.

Archeologický výzkum zachytil segment jižního břehu někdejšího meandru řeky Svratky, který byl v 1. polovině 20. století regulován a napřímen. Dokumentován byl dílčí řez břehem koryta a jeho výplněmi. Výzkum také ověřil skladbu dochované svrchní části geologického podloží. Původní nejvyšší partie byly sneseny již v minulosti. Antropogenní aktivity středověkého či raně novověkého stáří nebyly zaznamenány. Po zavezení koryta byl terén uměle navýšen. Navážky obsahovaly movité nálezy, vypovídající především o městské kultuře 1. poloviny 20. století (Zúbek 2012b).

Videňská ulice, parc. č. 640/8, 640/17, 652/3, 652/6, 676/1, 678/1, 678/2, 679, 680 (akce A066/2012). Raný středověk, středověk, novověk. Město, předměstí, sakrální architektura. Záchranný výzkum.

V měsících červenci 2012 až lednu 2013 proběhl záchranný archeologický výzkum při stavbě obytného komplexu Videňská. Archeologický výzkum navazuje na I. etapu uskutečněnou v roce 2009. Výzkum není dosud laboratorně zpracován a doveden do nálezové zprávy, proto o něm bude referováno jen stručně.

Zkoumaná plocha se nachází při západní straně Videňské ulice mezi domy č. 16 a č. 26, na východním svahu Červeného kopce, spadajícího k ulici Videňské.

Geologické podloží v prostoru zkoumané lokality tvoří kvartérní spraše a sprašové sedimenty, které jsou uloženy na relikttech štěrků a štěrkopísků řeky Svratky. Svrchní část sprašového podloží je ukončena oranžovým prachovým sedimentem (slabě vyvinutá půda), na který nasedá holocénní půda typu hnědozemě (horizont A, B).

Obr. 34. Videňská ulice (A066/2012). Pohled na jeden z mála dvojhrobů.

Abb. 34. Videňská-Straße (A066/2012). Blick auf eines der wenigen Doppelgräber.

Obr. 35. Vídeňská ulice (A066/2012). Pohled na sakrální stavbu a vrcholně středověké situace, které ji porušily. Pohled od západu.

Abb. 35. *Vídeňská-Straße (A066/2012). Ansicht des Sakralbaus und der hochmittelalterlichen Situationen, die den Befund gestört haben. Blick von Westen.*

Ze starších výzkumů víme (Holub et al. 2010, 426–427; Nerudová et al. 2012, 591–627), že se z archeologického hlediska jedná o velmi významnou polykulturní lokalitu s osídlením od paleolitu po dnešek.

V závislosti na postupu skrývky byla plocha výzkumu rozdělena na plochy 01 až 04 (obr. 33). Nejintenzivněji byla lokalita osídlena v období raného středověku, resp. v mladší době hradištní. Kromě jednoho pyrotechnologického zařízení, kterých ze starších výzkumů známe na lokalitě již více než 20, byly zkoumány dvě zásobní jámy s vypálenými stěnami, jež poskytly bohatý mobiliář. Běžný keramický inventář střepového charakteru byl doplněn několika tyglíky, na některých střepech byly pozorovány struskovité nátvky. Společně s množstvím kamenů se stopami po opálení a výrazně uhlíkatým charakterem záspyu lze uvažovat o odpadu, který souvisí se zpracováním barevných kovů. Z druhé jámy bylo vyzvednuto množství zvířecích kostí; mobiliář doplňují nálezy železných předmětů – přezky, nože, podkovy, zlomek čepele meče a cele dochovaná veslovitá radlice. Ve dvou případech byla zachycena zahlobená stavba s otopným zařízením. Velice zajímavou situací je zjištěné palisádové ohrazení, které bylo zachyceno již výzkumem v roce 2009. Jedná se o dva žlábků s množstvím kúlových jamek, ve kterých byla původně zapuštěna palisádová konstrukce. Žlábků byly ve dvou místech přerušeny a zakončeny sloupovými jamami, což můžeme interpretovat jako vstup. Zda další dva zjištěné žlábků jsou pouze jednou z fází existence opevnění, nebo se jedná o současný stavební prvek, zůstává otázkou. Vnitřní areál se nacházel východním směrem, tj. k ulici Vídeňské.

Odkryta byla další část mladohradištního pohřebiště i s příslušející sakrální stavbou – rotundou. Výzkumy v letech 2009 a 2011 bylo zachyceno 46 jedinců ve 40 hrobových jamách. Při nynějším výzkumu se podařilo exkavovat ostatky dalších 388 jedinců. Hroby byly uspořádány v řadách, s orientací západ – východ. Směrem k rotundě se pohřbívání zintenzivňovalo, v její bezprostřední blízkosti se hroby velmi často navzájem porušovaly. V těchto místech bylo také mnohem častěji pozorováno pietní složení kosterních ostatků staršího jedince po

stranách mladšího. V některých hrobových jamách byly zjištěny zbytky dřev, pocházející pravděpodobně z rakví či pohřebních desek. Osobní vybava není nijak výrazně bohatá, zjištěn byl pouze typický kruhový šperk – záušnice, ojediněle skleněné korálky, prsteny, železný nožik a v několika málo případech i mince (obr. 34).

Nejvýznamější objev představuje sakrální stavba, jejíž základy byly odkryty v severovýchodním rohu plochy, při stěně domu Vídeňská 16. Jedná se o orientovanou

Obr. 36. Cihlářská ulice (A030/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 36. *Cihlářská-Straße (A030/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.*

stavbu s osou apsidy mírně vychýlenou k severu (obr. 35). Ze stavby se dochovala část lodě, apside byla již v minulosti zničena, pouze na severní straně byl patrný její náběh. Zachycen byl neúplný negativ základového zdiva o mocnosti 20–40 cm. Vnitřní průměr rotundy je 6,0 m, síla zdiva 1–1,1 m (Merta, Sedláčková 2013).

Na pohřebišti se pohřbívalo po jistou dobu současně se sakrální stavbou, na což ukazuje i shodná orientace většiny hrobů s rotundou. Některé archeologické situace však naznačují, že v okolí rotundy pokračovalo pohřbívání i po jejím zániku, při respektování sakrálního prostoru bývalé stavby během 12. století. Na konci 13. století, kdy již o pohřebišti nebylo povědomí, byla západní část rotundy porušena výstavbou dřevohliněného domu sloupové konstrukce a dalšími stavebními zásahy.

Osídlení vrcholného a pozdního středověku nebylo nijak výrazné a soustředilo se výhradně na prostor při ulici Vídeňské. Kromě výše zmíněných situací se podařilo prozkoumat 4 sklípky orientované severojižním směrem. Ve dvou případech se pravděpodobně jednalo o lochy, přičemž zánik některých z nich můžeme předběžně zasadit až do období novověku. Tomuto období lze přiřadit i některé další, avšak nečetné situace. Výrazná aktivita z 19. století byla zachycena v horní části plochy 01. Jednalo se o rozsáhlý výkop zaplněný různorodým odpadem, včetně např. celého slévačského tyglíku a množství struskového odpadu. Kamenná studna na ploše 02 zanikla pravděpodobně až v 60. letech minulého století, její vznik však lze předpokládat mnohem dříve.

K. Ú. VEVEŘÍ

Cihlářská, parc. č. 1275 (akce A030/2012). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický záchranný výzkum doprovázel budování vodovodního řadu a následnou celkovou rekonstrukci ulice Cihlářská (obr. 36).

Cihlářská ulice se nachází severně historického jádra města, v půdoryse tvoří velmi výraznou úhlopříčnou dominantu jinak pravoúhle rozparcelované části města. Výkopové práce trasy plynovodu zasáhly celou délku ulice Cihlářská při obou uličních čarách. Nadmořská výška povrchu dotčeného území se pohybuje okolo 218,00–222,00 m. Zkoumaná lokalita se nachází na mírném východním svahu spadajícím k toku říčky Ponávky v prostoru Lužáneckého parku. Geologické podloží je tvořeno kvartérní sprašovou návějí a naléhajícím půdním pokryvem v podobě vyvinutého holocenního půdního typu. V současné době se lokalita nachází zcela v městské zástavbě.

Zkoumaná plocha je součástí katastru bývalého středověkého brněnského předměstí, tzv. Nové ulice (později Velká Nová ulice, Grosse Neugasse, dnešní Lidická). Ta vznikla patrně již ve 13. století usazováním brněnských měšťanů na královské půdě severně od osídlení před Běhounskou bránou. Rozvinula se jako oboustranná ulicov-

ka podél komunikace směrem ke Královu Poli, která dále pokračovala na Černou Horu, Svitavy a odtud do Čech. Od roku 1752 zde byla budována nová císařská silnice (Kuča 2000, 574).

Původní cesta spojující Velkou Novou ulici s cihelnami ležícími západně dostala své jméno r. 1844. Pojmenována byla příznačně Zieglergasse (Cihlářská) a tento název si uchovala dodnes (Flodrová 1997, 47). Původně byla ulice Cihlářská vedena až k trase ulice Kotlářská, v současné podobě je zkrácena. Lze uvažovat, že osa Cihlářské ulice je vedena v trase přímé cesty do Medlánky a k Tišnovu, která zde existovala již ve středověku a oddělovala se od Velké Nové ulice těsně před jejím koncem (Kuča 2000, 579). Vzhledem k výhodnému geologickému podloží vznikaly již od období středověku severně městských hradeb četné cihelny. Nejstarší cihelna při Cihlářské ulici je patrná na plánu I. vojenského mapování z let 1764–1768 (resp. 1780–1783). Zde je však již bez označení znázorněn pouze terénní zářez případného hliníku. Další cihelna vznikla pravděpodobně v zápětí severozápadně v prostoru pod Botanickou ulicí v místě dnešního Masarykova domova mládeže. Existovala ještě po polovině 19. století. Od poloviny 19. století začíná také vznikat zástavba podél ulice. Při západní straně ulice vyrůstaly budovy rozličných podniků, nacházela se zde výroba kávových náhražek, tabáková výroba, později i sladovna. Tehdejší ulice byla výrazně užší než současná, lze předpokládat pouze jednoduchou přízemní zástavbu. V této podobě přetrvala až do období kolem roku 1900, kdy v jižní části počaly vyrůstat nové nájemní domy. Většina zástavby Cihlářské ulice nahradila starší domy až v průběhu 20. a 30. let 20. století.

Archeologický výzkum v prostoru Cihlářské ulice probíhal formou dohledu nad výkopovými pracemi liniových tras plynovodu.

Výkopové práce narušily povětšinou intaktní geologické podloží, místy však porušovaly pozůstatky lidské činnosti. Jednalo se především o narušená zdiva datovatelná do průběhu 19. století, tedy do období vývoje první fáze zástavby podél ulice Cihlářské. V jižní části Cihlářské při ulici Lidická byl dokumentován relikt sklepa zaklenutý valenou cihelnou klenbou z kolkovaných cihel. Lze jej tedy datovat do 2. poloviny 19. století. Další pozůstatky cihelné zástavby byly zachyceny v prostoru před domem Cihlářská 15 a 15a a před domem Cihlářská 24. Doložena byla i zdiva domů Zieglergasse 9 a 11, patrných v plánech z 19. století. V severní části ulice bylo pod současnou komunikací zachyceno dláždění povrchu ulice. Jednalo se pravděpodobně o dočasné či provizorní dláždění z doby jedné z jejich výrazných dostaveb (snad až ze 30. let 20. století). Bylo realizováno z lomového kamene a betonových bloků. Při západní straně ulice nebylo v úseku od č. o. 15 po budovy Masarykova studentského domova zjištěno žádné geologické podloží; profil výkopu sestával z navážek. Můžeme předpokládat, že se jedná o zasypanou část hliníku nejstarší cihelny situované při ulici Cihlářské již někdy v 18. století. Ukončení případné-

ho hlínku cihelny je známo z výkopu vodovodu v úrovni průjezdu do objektu Masarykova studentského domova (Holub 2012b).

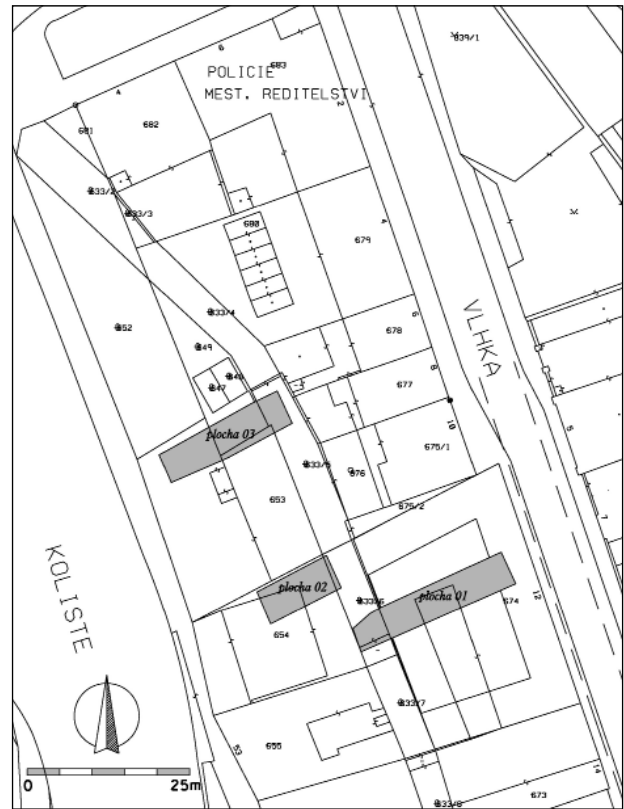
K. Ú. ZÁBRDOVICE

Koliště, Vlhká, parc. č. 633/5, 633/6, 653, 654, 674 (akce A118/2012). Středověk, novověk. Město. Zjišťovací výzkum.

Zjišťovací archeologický výzkum v prostoru proluky mezi ulicemi Koliště a Vlhká v k. ú. Zábřdovice byl vyvolán záměrem investora na výstavbu polyfunkčního objektu v tomto prostoru (obr. 37). Realizován byl za účelem zjištění nálezné situace v prostoru budoucího staveniště.

Území se nachází nad soutokovou částí Svitavy a Ponávky, v povodí Ponávky. Geomorfologicky se jedná o plochou říční nivu na pravobřeží Svitavy. Je částí nejsevernějšího ukončení Dyjskosvratecké nivy (Demek a kol. 1987, 61, 88, 175). V podrobnějším členění se jedná o území Brněnského úvalu (Krejčí 1993, 133, 168). Zkoumaná lokalita se nachází v říční nivě Ponávky, která v minulosti protékala středem dotčeného území, a to až do 2. poloviny 20. století. Na sklonku 19. století bylo koryto překlenuto.

Prostor, kde se archeologický výzkum uskutečnil, byl od středověku součástí předměstské struktury Brna. Od 13. století se totiž kolem města začal utvářet v podstatě souvislý prstenec předměstí, která spadala pod pravomoc městské jurisdikce. Žili zde především provozovatelé hlučných či jinak obtěžujících řemesel, dále řemeslníci, jejichž obživa byla spojena se zemědělskou výrobou nebo byla bezprostředně závislá na vodním zdroji. Nechyběla zde obydlí městské chudiny. Území, kterého se dotkl archeologický výzkum, bylo součástí druhé předměstské čtvrti (Secundum quartale extra civitatem), která se též nazývala Před Měnskou branou (Extra Menesensem) nebo Koželužská (Quartale Cerdonum). K polovině 14. století se tu mimo jiné jmenují ulice Jirchářská (Platea Irchariorum) a Koželužská (Platea Cerdonum; blíže např. Vičar 1966, 231). To společně s alternativním označením

Obr. 37. Koliště, Vlhká (A118/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 37. Koliště-Straße, Vlhká-Straße (A118/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

celé čtvrti napovídá, co bylo dominantní, i když samozřejmě nikoli jedinou obživou obyvatel předměstí. Pro zpracování kůží zde ostatně byly příhodné podmínky. Jedna z nejdůležitějších vstupních položek výrobního procesu, voda, se totiž nacházela v těsné blízkosti v podobě říčky Ponávky. Ta z východní strany vymezovala hranice předměstí. Jihovýchodně od něj se pak vlévala do Svitavy. Od Branky v ústí dnešní Kobližné ulice vedla ve středověku směrem k Cejlu ulička Provaznická. Od 40. let 14. století

Obr. 38. Koliště, Vlhká (A118/2012). Pohled na konstrukce vydřevení břehů Ponávky.

Abb. 38. Koliště-Straße, Vlhká-Straße (A118/2012). Blick auf die Auszimmerung der Ponávka-Ufer.

je v pramenech zmiňována s Ponávkou souběžná ulice Koželužská, jakož i Pekařská směřující k Ponávce. Jde zhruba o úsek ulic Koliště/Benešova přibližně mezi Křenovou a Cejlem, resp. náměstím Malinovského. Za pokračování Koželužské ulice směrem k Brance na pravém břehu Ponávky považuje O. Vičar uličku Jirchářskou. Konečně lze uvést ojediněle zmíněnou uličku Žabí, dokládající existenci mokřin u Ponávky (Vičar 1966, 231).

Na základě berního rejstříku z roku 1348 můžeme předpokládat, že na druhém předměstí stálo 127 domů (Mendl 1935, 59). Rozlohu předměstí v té době rekonstruoval O. Vičar na 12 hektarů (Vičar 1966, 271). 15. století znamenalo pro brněnská předměstí útlum vývoje. V důsledku husitských a pak česko-uherských válek došlo k jejich značnému poškození a následné redukci zástavby. V průběhu 16. století se předměstí začalo znovu rozvíjet, jeho rozsah ovšem nedosáhl předhusitské úrovně (Kuča 2000, 55-58). Do poloviny 17. století předměstské osídlení nepříznivě ovlivňovalo zesilování městského opevnění. Naprostou katastrofu znamenalo dvojí švédské obléhání v letech 1643 a 1645 a následná přeměna Brna na barokní pevnost (Kuča 2000, 79). Ke starší historii území se lze vyjádřit pouze na základě výsledků archeologických výzkumů.

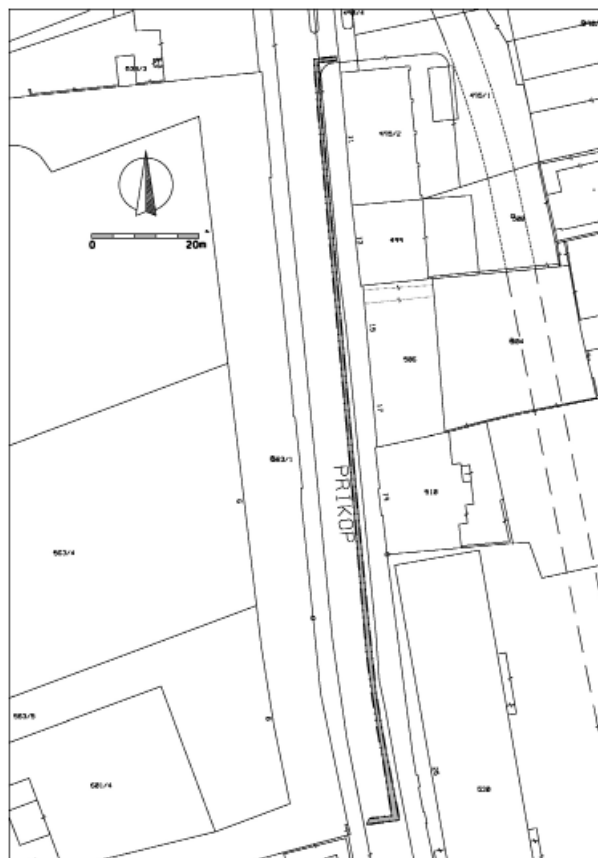
Archeologický výzkum v místě budoucího staveniště Edison Center zjistil bohaté historické osídlení. Režim využití celého prostoru v minulosti výrazně ovlivňovala říčka Ponávka, která protékala ve směru sever – jih středem budoucího staveniště. Dodnes je dochováno klenuté koryto (s. j. 900) vybudované nad říčkou v závěru 19. století.

V ploše A, na levobřeží Ponávky, byly zachyceny pod vrstvami novověkých navážek nivní sedimenty související s geologicky velmi mladou činností toku. Levý břeh

Obr. 39. Koliště 19 (A072/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 39. Koliště-Straße 19 (A072/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Obr. 40. Příkop (A032/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 40. Příkop-Straße (A032/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Ponávky tvořily historicky pravděpodobně periodicky zaplavované mokřadní louky, v průběhu středověku a novověku nebyl zřejmě trvaleji osídlen. Pravěké osídlení v nivních uloženinách nelze vyloučit, nebylo však dosaženo potřebné hloubky výkopu, aby bylo potvrzeno.

V ploše B a C bylo zjištěno intenzivní osídlení 13.–17. století. Nejzásadnější archeologické situace tvoří zjištěné úpravy břehů Ponávky, především v sondě S6 (obr. 38). Dendrochronologicky můžeme nejstarší aktivity vydřevění břehů datovat do 2. poloviny 13. století (Kolář 2012), stratigraficky níže se však nachází ještě jedna fáze břehů, jejíž konstrukční prvky v současné době nelze datovat. To poukazuje na intenzivní hospodářské využití daného prostoru a výrazné úpravy terénu a břehů říčky již kolem poloviny 13. století. Nepatrné pozůstatky středověké zástavby se projevují v podobě sporadicky zachycených sloupových jam. Výraznější pozůstatky zástavby druhé předměstské čtvrti můžeme očekávat v prostoru těsně přiléhajícímu k ulici Koliště a dále při ulici Cejl. Výrazná aktivita, patrně řemeslného původu, byla zachycena v sondě S7. Je s podporou dendrochronologických dat datována do průběhu 16.–17. století (Kolář 2012). Využití dané oblasti pro kůžezpracující řemesla napovídá

i složení osteologického materiálu s drtivou převahou zástupců ovcí, koz a skotu (Holub 2013c).

Koliště 19, parc. č. 556/7 (akce A072/2012). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum prováděný formou dohledu doprovázel odvlhčení domu Koliště 19 (obr. 39). Nálezová situace sestávala z jednoho dokumentovaného profilu v severní stěně výkopu pro odvlhčení budovy. Pod úrovní dokumentovaných navážek (s. j. 101–104) se nacházela cca 0,6 m mocná vrstva (s. j. 100), která náležala přímo na vyvinutý půdní typ. Z nálezové situace nebyl získán žádný keramický materiál, který by umožnil její datování. Sledovaná mocnost holocenního půdního typu činila minimálně 0,5 m. Navazující uloženina s. j. 100 zřejmě představuje velice mladý nivní sediment. S. j. 101 souvisí snad s komunikací a následné uloženiny s. j. 102–104 představují navážky.

Zásadní informace získaná archeologickým výzkumem tak souvisí se zjištěním úrovně geologického podloží a jeho skladbou (Holub 2013d).

Příkop, parc. č. 534 (akce A032/2012). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Akce byla vyvolána rekonstrukcí nízkotlakého plynovodu v ulici Příkop. Výkopové práce trasy plynovodu zasáhly v podstatě celou délku ulice Příkop při její východní uliční čáře (obr. 40). Přípojky plynovodu byly realizovány překopy i příčně přes ulici. Nadmořská výška povrchu zkoumaného území se pohybuje okolo 207,00 m. Zkoumaná lokalita se nachází na mírném jihozápadním svahu probíhající od Černých Polí až do říční nivy řeky Svitavy. Ze západní strany je ohraničena nivou Ponávky, v jejíž trase dnešní ulice Příkop zhruba probíhá. Geologické prostředí je tvořeno nivními sedimenty a kvartérní sprašovou návějí, na niž naléhá vyvinutý půdní horizont.

Lokalita je situována východně středověkého jádra města Brna. Ve 13. století vyrostlo nedaleké osídlení nazývané Ponava, uváděné pod tímto jménem roku 1306. V letech 1348 a 1360 se poprvé uvádí pod jménem Cejl (Linea). Název i charakter ulice svědčí pro jednotný kolonizační počín, který snad vznikl jako pokračování původní Ponavy (Kuča 2000, 317, 321). Roku 1788 vzniká v této oblasti předměstí nazvané na počest Josefa II. Josefův. Jeho katastr byl určen výměrou bývalé Jezuitské zahrady, která přiléhala k východnímu břehu Ponávky pod hrází Hutterova rybníka (Kuča 2000, 374). V konečné podobě byl Josefův tvořen čtyřmi navzájem kolmými ulicemi (dnes Příkop, Stará, Příční a část Bratislavské; Kuča 2000, 83). Ulice vznikla již v závěru 18. století pod názvem Josefstädter Graben (Josefovský příkop). Roku 1867 se jmenovala Ponawka-Gasse. K původnímu názvu Josefůvský příkop, resp. Příkop se ulice navrátila až po roce 1945 (Flodrová 1997, 196).

Výkop plynovodu byl veden ve stávající trase dosavadního vedení. Nenarušené archeologické situace tak

Obr. 41. Stará 12 (A034/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 41. Stará-Straße 12 (A034/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

nabízely pouze řezy hloubenou rýhou. V dokumentovaných řezech byly zjištěny cihelné konstrukce náležející dnes již snesené zástavbě vzniklé v tomto prostoru v závěru 18. a v průběhu 19. století. Na soutisku historického a současného katastrálního plánu je patrné, že přibližně v trase plynovodu probíhala západní obvodová zeď zástavby při ulici Bratislavská, která navazovala na parcelní zeď, a to až po budovu Ponawka 13. Základová zdiva budovy Ponawka 13 byla pozorována také v trase plynovodu.

Vzhledem k realizované hloubce výkopů byly archeologickým výzkumem na lokalitě zjištěny pouze nejmladší možné zachytitelné aktivity (zástavba 19. století). Starší antropogenní činnost nebyla vzhledem k přírodním podmínkám (niva řeky Ponávky) zachycena, i když ji lze zcela oprávněně předpokládat (Holub 2012d).

Stará 12, parc. č. 435 (akce A034/2012). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum proběhl v souvislosti s novostavbou bytového domu Augustin v ulici Stará v Brně (obr. 41).

Zkoumaný prostor se nachází v západní uliční čáře ulice Stará. Nově budovaný objekt nahradí jeden z posledních přízemních domů náležejících starší zástavbě ulice, která masově zanikala při budování nájemních domů na přelomu 19. a 20. století. Nadmořská výška povrchu zkoumaného území se pohybuje mezi 206,50 – 207,20 m. Zkoumaná lokalita se nachází na mírném jihozápadním svahu probíhající od Černých Polí až do říční nivy řeky Svitavy. Geologické prostředí je tvořeno

Obr. 42. Stará ulice, parc. č. 64/1 (A017/2012). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 42. Stará-Straße (A017/2012). Bezeichnung der Grabungsfläche.

kvartérní sprašovou návějí, na niž naléhá vyvinutý půdní horizont.

Obecná historie území je popsána v rámci předchozí akce (A032/2012). Při výrazné přestavbě čtvrti v závěru 19. a první třetině 20. století byla ulice Stará v její východní části rozšířena posunutím uliční čáry. Po zhruba 100 letech tak v tomto prostoru zanikají poslední dochovaná torza architektury upomínající na podobu ulice Staré v 19. století, v době před výstavbou činžovních domů (naposledy Stará 22, nyní Stará 12). Na tomto místě je třeba upozornit na nutnost maximální dokumentace stávající zástavby před její demolicí.

Ulice Stará se před polovinou 19. století (1844) nazývala Obere Quergasse – Horní Příční, od roku 1867 nesla název Köffilerova. Jako Stará je poprvé nazvána roku 1919, v období 2. světové války se jí opět vrátil název Köffilergasse a po roce 1945 Stará (Flodrová, Galasovská, Vodička 1984, 163).

Ve středověku a v novověku bylo území využíváno jako zázemí předměstské osady Cejl. Tak je to patrné i na plánu a vedutě H. B. Bayera a H. J. Zeisera z období kolem poloviny 17. století. První osídlení můžeme v celé oblasti hledat až po založení Josefova roku 1788. Z této doby mohou pocházet i nejstarší zachycené archeologické situace. Jedná se především o odpadní jímku (s. j. 500). Byla hloubena na oválném půdoryse o rozměru 2,9 x 2,1 m. Původní hloubka dosahovala okolo 2,1 m. Archeologicky byla zkoumána ze snížené úrovně výplň o mocnosti cca 0,9 m (s. j. 110). Z výplně jímky byl získán bohatý soubor nálezů datovatelný do přelomu 18. a 19. století. Další odpadní jímka, tentokrát vyzděná konstrukcí s. j. 903 byla zjištěna v řezu P4 v jihozápadním rohu stavební jámy. Jímka náleží sousední parcele, můžeme ji datovat do 19. století (uloženina s. j. 112). Severní část zkoumané parcely zaujímal především prostor hloubeného sklepa vybudovaného pravděpodobně minimálně ve dvou stavebních fázích. Nejstarší část sklepa se jeví jako protáhlý obdélníkový objekt zaklenutý cihelnou valenou klenbou (s. j. 904). Na ten navazuje rozšíření sklepa se zalomeným přístupovým schodištěm (s. j. 901), jak ho známe ze zaměření stávajícího objektu před jeho demolicí. Západní rameno sklepa bylo přezděno konstrukcí s. j. 905 a dále již nebylo využíváno. K tomuto zásahu zřejmě vedly statické problémy západní části sklepa, způsobené jeho vystavením do trasy staršího lochu (s. j. 502). Ten byl zachycen z povrchu geologického podloží, kde se projevoval souvislým pásmem propadů a proklesů zeminy (např. s. j. 103). Dna lochu nebylo výkopem stavební jámy dosaženo. Na severní straně opouštěl objekt lochu současnou parcelu, což by indikovalo skutečnost, že jeho vybudování předcházelo známé parcelaci. Vzhledem k tomu, že nebyly dosaženy komunikační a užité úrovně objektu, nelze se k jeho datování vyjádřit blíže (Holub 2012f).

Ulice Stará, parc. č. 64/1 (akce A017/2012). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum byl vyvolán rekonstrukcí vodovodu a kanalizace v ulici Stará (obr. 42). Zkoumaná lokalita se nachází na mírném jihozápadním svahu probíhající od Černých Polí až do říční nivy řeky Svitavy. Geologické prostředí je tvořeno kvartérní sprašovou návějí, na niž naléhá vyvinutý půdní horizont. Obecná historie území je popsána výše (akce A032/2012).

Při č. o. 23 byla v přípojce dokumentována konstrukce ze smíšeného zdiva zděná na okrovou maltu (s. j. 900). Lze ji interpretovat jako základové zdivo uliční čáry ulice Stará před vybudováním současné zástavby východní uliční linie (Holub 2012e).

Lucie Černá, Miroslav Dejmal, Petr Holub, Václav Kolařík, David Merta, Marek Peška, Lenka Sedláčková, Hynek Zbránek, Antonín Zůbek

Literatura

- Ambroz, M. 1997:** *Petrov č. 3 a 4*. Rkp. stavebněhistorického průzkumu. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Borský, P. 2011:** *Petrov 4. Stavebněhistorická dokumentace domu*. Rkp. stavebněhistorického průzkumu. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Černá, L., Sedláčková, L., Zůbek, A. 2010:** *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při akci Sanace brněnského podzemí Mendlovo náměstí*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 17/09. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Černá, L., Zůbek, A. 2012a:** *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při akci Mendlovo náměstí rekonstrukce tramvajového kolejiště*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 24/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Černá, L., Zůbek, A. 2012b:** *Brno – Pekařská 53 – ICRC – II. etapa – akce A36/2012*. Rkp. terénní dokumentace. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Dejmal, M. 2012:** *A051/2012 Brno, Pionýrská, rekonstrukce*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 37/13. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Demek, J. a kol. 1987:** *Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny*. Brno: Academia.
- Flodrová, M. 1997:** *Brněnské ulice a vývoj jejich názvů od 13. století po dnešek*. Brno: Magistrát města Brna.
- Flodrová, M., Galasovská, B., Vodička, J. 1984:** *Seznam ulic města Brna s vývojem jejich pojmenování*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost.
- Flodrová, M., Loskotová, I. 1995:** Výrobky brněnských řemeslníků 14. století. *Archaeologia historica* 20, 551–561.
- Foltýn, D. a kol. 2005:** *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Libri.
- Fürst, F. 1933:** *Královo Pole. Jeho historie, vývoj a rozvoj*. Brno: František Fürst.
- Holub, P. 2012a:** *Brno, Božetěchova ulice „VUT V Brně – výzkumné centrum informačních technologií“*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 28/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P. 2012b:** *Brno, Cihlářská ulice, „Reko STL, NTL Brno – Cihlářská“*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 27/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P. 2012c:** *Brno, Chaloupkova ulice, rekonstrukce kanalizace a vodovodu*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 32/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P. 2012d:** *Brno, Příkop. „Reko NTL, Brno – Příkop“*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 26/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P. 2012e:** *Brno, Stará ulice. Výstavba vodovodu a kanalizace*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 39/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P. 2012f:** *Brno, Stará 12. Výstavba BD Augustin*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 23/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P. 2012g:** *Brno, Reko NTL Brno – Orlí, Měni- nská, Novobranská*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 31/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P. 2012h:** *Rekonstrukce objektu Štefánikova ul., Brno a přilehlých ploch*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 25/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P. 2013a:** *Brno, Dominikánská, Petrská, Biskupská, Muzejní, Šilingrovo náměstí, Radnická/Zelný trh, „Přestavba parovodních sítí na horkovodní v oblasti Zelný trh“*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 04/13. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P. 2013b:** *Brno, rekonstrukce ulic Orlí II, Měni- nská a Novobranská*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 13/13. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P. 2013c:** *Brno, Koliště, Vlhká. Edison Center*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 01/13. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P. 2013d:** *Koliště 19, odvlhčení objektu*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 03/13. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P., Kolařík, V. 2011:** *Sanace podzemí HJmB, záchranný archeologický výzkum, blok 22 a 23*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 07/11. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P., Kolařík, V. 2012a:** *Brno, Benešova „Sanace podzemí HJmB“ IV. bastionu ul. Benešova*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 34/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P., Kolařík, V. 2012b:** *Brno, Benešova „Sanace podzemí HJmB“ IV. bastion ul. Benešova v Brně*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 36/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P., Kolařík, V., Kováčik, P., Merta, D., Peška, M., Procházka, R., Zapletalová, D., Zůbek, A. 2003:** Systematický archeologický výzkum města Brna. *Forum urbes medii aevi* I, 57–97.
- Holub, P., Kolařík, V., Merta, D., Peška, M. 2011:** Středověká brněnská architektura z cihel. In: P. Rožmberský (ed.): *Dějiny staveb* 2010. Plzeň: Klub Augusta Sedláčka ve spolupráci se Sdružením pro stavebně- historický průzkum, 139–159.
- Holub, P., Kolařík, V., Merta, D., Peška, M., Procházka, R., Zapletalová, D., Zůbek, A. 2005:** Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2004. *Přehled výzkumů* 46, 111–169.
- Holub, P., Kolařík, V., Merta, D., Peška, M., Sedláčková, L., Zapletalová, D., Zůbek, A. 2010:** Brno (okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 51, 395–432.
- Holub, P., Merta, D., Zůbek, A., 2010:** Protiletectké kryty v Brně (Dům umění a areál Fakultní nemocnice u sv. Anny). In: J. Merta, O. Merta (eds.): *Archeologia technica* 21. Brno: Technické muzeum, 129–136.

- Jan, L. 2004:** Ves a klášter ve středověku (1240–1526). In: M. Řepa (ed.): *Dějiny Králova Pole*. Brno: Úřad městské části, 26–69.
- Kolář, T. 2012:** *Závěrečná zpráva, Brno, Koliště – A118/12*. Rkp. dendrochronologické analýzy odebraných dřev. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Kolář, T., Vavrčík, H. 2012:** *Závěrečná zpráva, ul. Chaloupkova*. Rkp. dendrologické a dendrochronologické analýzy odebraných dřev. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Kolařík, V. 2011:** Brno (k. ú. Královo Pole, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 52(1), 178.
- Kolařík, V. 2012:** *Brno, Petrov „Revitalizace městských parků, I. etapa – dokončení Denisových sadů a Studánky“*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 10/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Krejčí, J. 1993:** Geologické a fysickogeografické poměry území města Brna. *Brno v minulosti a dnes* 11, 127–220.
- Kuča, K. 2000:** *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha, Brno: Baset.
- Loskotová, I. 1993:** Než vznikla Stará radnice. In: A. Štof, V. Švalbach, J. Blažek, J. Horák, J. Szycová (eds.): *Forum Brunense* 1993. Brno: Muzeum města Brna, 207–215.
- Mendl, B. 1935:** *Knihy počtů města Brna z let 1343–1365*. Brno: Historická komise při Matici moravské.
- Merta, D. 2001:** Nejstarší měšťanská kamenná architektura v Brně. *Průzkumy památek VIII/II*, 41–60.
- Merta, D., Peška, M. 2006:** Městská archeologie, památková péče a žijící město. *Zprávy památkové péče* 66(2), 123–126.
- Merta, D., Sedláčková L. 2013:** Druhá starobrněnská rotunda. *Vlastivědný věstník moravský* 65(1), 27–34.
- Nerudová, Z., Neruda, P., Lisá, L., Roblíčková, M. 2012:** Záchraný výzkum mladopaleolitických lokalit v Brně-Štýřicích v kontextu osídlení Brna. *Archeologické rozhledy* 64, 591–627.
- Polánka, P. 2007:** *Brno – Kopečná 37 (bytový dům) – akce A55/2007*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 35/07. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Procházka, R. 2000:** Zrod středověkého města na příkladu Brna. K otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech. In: J. Klápště, M. Ježek (eds.): *Mediaevalia archaeologica* 2. Praha, Brno: Archeologický ústav AV ČR, Praha, 7–158.
- Procházka, R., Borský, P., Černoušková, D., Kolařík, V., Merta, D., Peška, M., Sadílek, J. 2003:** *Měšťanský dům středověkého Brna*. Rkp. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Procházka, R., Wihoda, M., Zapletalová, D. 2011:** V raném středověku. In: R. Procházka (ed.): *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku*. Brno: Statutární město Brno, 448–560.
- Samek, B. 1963:** Brněnská radnice. *Brno v minulosti a dnes* 5, 168–196.
- Vičar, O. 1965:** Místopis Brna v polovici 14. století. (Prostor uvnitř městských hradeb.) *Brno v minulosti a dnes* 7, 242–283.
- Vičar, O. 1966:** Místopis Brna v polovici 14. století. (Předměstí.) *Brno v minulosti a dnes* 8, 226–273.
- Zbránek, H. 2012:** *Bytový dům Kopečná 33, Brno – akce A07/2012*. Rkp. nálezo- vé zprávy, č. j. 42/12. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Zůbek, A. 2012a:** *Brno, Kopečná – parkovací dům – akce A53/2012*. Rkp. terénní dokumentace. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Zůbek, A. 2012b:** *Brno, Úřad práce ČR – Brno-město – akce A76/2012*. Rkp. terénní dokumentace. Uloženo: Archiv nálezo- vých zpráv Archaia Brno, o. p. s.
- Žák, K. 1929:** *Dějiny kartuziánského kláštera v Králově Poli u Brna*. Město Žďár na Moravě: Karel Žák.

Resumé

Brno (Bez. Brno-Stadt)

Katastralgebiet Stadt Brno

Benešova-Straße, Divadelní-Straße, Parz. Nr. 268/1, 270 (Aktion A099/2012). Mittelalter?, Neuzeit. Vorstadt, Fortifikation. Rettungsgrabung, Sanierung unterirdischer Räume.

Archäologische Ausgrabung erfasste die barocke Stadtbefestigung einschließlich der teilweise erhaltenen Kasematten der IV., sog. Mönitzer (Měninický) Bastion. Die Befestigung entstand im Laufe der zweiten Hälfte der 1650er Jahre an der Stelle der ursprünglichen mittelalterlichen Vorstadt, deren Teile unterhalb der Wälle konserviert sind.

Benešova-Straße, Parz. Nr. 270, 272/2, 273/1 (Aktion A119/2012). Mittelalter, Neuzeit. Vorstadt, Fortifikation, Kommunikation. Rettungsgrabung, Sanierung unterirdischer Räume.

Archäologische Ausgrabung belegte erhaltene archäologische Situationen aus der Zeit vor der Mitte des 17. Jahrhunderts, die unter den Wällen der Bastion-Befestigung konserviert sind. Es handelt sich vor allem um den Fund einer Ringstraße um die Stadt aus dem 16. oder der 1. Hälfte des 17. Jahrhunderts.

Česká-Straße 6, Parz. Nr. 543, 544, 545 (Aktion A94/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Hausrekonstruktion.

Im Rahmen der Ausgrabungen im Hof eines ehemaligen Mietshauses untersuchte man Teile zweier mittelalterlicher Parzellen, auf denen die Hinterkammern der bürgerlichen Häuser erhalten blieben. Es handelte sich um die Hintertrakte der Häuser aus dem Ende des 13. bis der 1. Hälfte des 14. Jahrhunderts. Man identifizierte drei Holz-Erde-Souterrains aus der 1. Hälfte des 13. Jahrhun-

derts. Erfasst wurde das mittelalterliche Mauerwerk vom ehemaligen Haus Česká 4. Überreste der älteren oberirdischen mittelalterlichen Bebauung wurden im Interieur des Hauses an der Jakubská-Straße freigelegt. Neben Pfosten- und Abfallgruben untersuchte man 15 Senkgruben, einen mittelalterlichen Steinbrunnen und zwei Holzbrunnen.

Dominikánská-Straße, Biskupská-Straße, Petřská-Straße, Muzejní-Straße, Šilingrovo náměstí (Platz), Radnická-Straße/Zelný trh, Parz. Nr. 319, 372, 397, 486, 491 (Aktion A074/2012, A079/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Rekonstruktion einer Wärmeleitung.

Die dokumentierten Gräben für eine Dampfrohrlleitung haben meistens nur rezente Aktivitäten gestört. Erfasst wurden einige positive archäologische Situationen aus dem Mittelalter (die Straßen Dominikánská, Muzejní und Zelný trh).

Josefská, Kirche St. Joseph, Parz. Nr. 237/3 (Aktion A137/2012). Neuzeit. Stadt, Kirche. Rettungsgrabung, Fußbodenumgestaltung.

Im Interieur der Kirche St. Joseph wurden Planierschichten gestört, die durch den Abbruch der zum Aufbau der Kirche abgekauften Häuser entstanden. Im Gegensatz zu der Voraussetzung wurden keine Konstruktionen von diesen Häusern erfasst.

Orlí-Straße, Měnínská-Straße, Novobranská-Straße, Parz. Nr. 198, 249, 253 (Aktion A029/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Rekonstruktion einer Gasrohrleitung.

Archäologische Ausgrabung lieferte neue Kenntnis über die mittelalterliche Stadtbefestigung von Brno. Erfasst wurde die Leibung der Durchfahrt der älteren Phase des Mönitzer Tores (Měnínská brána), in der Novobranská-Straße dann der eigentliche Verlauf der Stadtmauer. In der Orlí-Straße erfasste man die ursprüngliche spätgotische südliche Straßenflucht.

Orlí-Straße, Měnínská-Straße, Novobranská-Straße, Parz. Nr. 198, 249, 253 (Aktion A043/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Straßenrekonstruktion.

Archäologische Ausgrabung lieferte neue Feststellungen und Ergänzungen zur Kenntnis der Entwicklung der Stadtbefestigung. In der Měnínská-Straße erfasste man die Wehrmauer, freigelegt wurde das Mauerwerk des ursprünglichen Mönitzer Tores (Měnínská brána) einschließlich der damit zusammenhängenden Straßenebenen mit Radspuren. Man konnte die spätmittelalterliche Phase seines Barbakans oder Barbakangrabens erfassen. Im oberen Teil der Orlí-Straße dokumentierte man die Mauern des Areals des Minoritenklosters auf der Ebene des Fundaments und das Fundament eines anliegenden neuzzeitlichen Brunnens mit halbkreisförmigem Grund-

riss. Freigelegt wurde das Fundament des Kloster – bzw. Gasthauses aus dem Ende des 13. Jahrhunderts.

Petrov, Parz. Nr. 299/1, 299/4, 353/5/1 (Aktion A124/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt, Fortifikation. Rettungsgrabung, Erdleitungsnetz.

Archäologische Ausgrabung belegte die Untergrundebene, in die einige Objekte unbekannter Funktion versenkt waren. Verschiedene Gruben mittelalterlichen sowie neuzzeitlichen Alters hingen mit der Bebauung der Stadtparzellen zusammen, die wir in diesem Raum erst seit dem 16. Jahrhundert erwarten können. Dokumentiert wurden zwei Konstruktionen von unbekanntem Zweck und die Ecke eines gemauerten Baus. Erfasst wurde das Mauerwerk der Zwingermauer der Stadtbefestigung.

Petrov 4, Parz. Nr. 343 (Aktion A016/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt, Architektur, Fortifikation. Rettungsgrabung, Hausrekonstruktion.

Im Zusammenhang mit Rekonstruktion des Hauses Petrov 4 südlich des Presbyteriums der Kirche St. Peter und Paul verlief im Interieur des Erdgeschosses eine archäologische Ausgrabung. Die Besiedlung der Anhöhe beginnt hier am Ende des 12. Jahrhunderts und ist durch eine ungefähr 0,6 m starke Schichtenfolge belegt. Schon vor dem Jahre 1250 baute man hier ein Holz-Erde-Haus, das am Ende desselben Jahrhunderts niedergebrannt ist. Ersetzt wurde das Haus durch einen teilweise gemauerten Bau, von dem der Steinkeller erhalten blieb (unter der Zweiraum-Anordnung). Das gemauerte Obergeschoss ist aus großen Ziegeln gebaut (in Brno seit 1350 im Gebrauch). Dies belegt, dass sowohl das Erd- als auch das Obergeschoss für eine gewisse Zeit aus Holz und Erde gebaut waren. In der Spätgotik wurde das Haus erweitert, indem man an seine Südseite den dritten Teil angebaut hat.

Radnická-Straße 8 und 6, Parz. Nr. 438 (Aktion A03/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, statische Sicherung des Objektes.

Das Alte Rathaus repräsentiert einen Komplex von Gebäuden, die innerhalb von einer ziemlich langen Zeitspanne entstanden sind. Die Ausgrabung belegte die Siedlungsanfänge aus der zweiten Hälfte des 12. Jahrhunderts. Nach diesem Horizont ist allmählich die Bebauung entstanden, die dem Bau des Rathauses vorausgegangen war. Aus der jüngeren Periode stammte ein Brotfen. Erst danach begann der Aufbau des Rathauses (um 1240), von dem das Fundament und die damit zusammenhängenden stratigraphischen Situationen freigelegt wurden. Dokumentiert wurden auch die Gewölbe und baulichen Eingriffe in historische Konstruktionen der Obergeschosse. Im Haus Radnická 6 legte man Substruktionen eines gemauerten zweiräumigen Hauses aus dem Ende des 13. Jahrhunderts frei.

Starobrněnská 9, Parz. Nr. 380 (Aktion A0100/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Bebauung im Hof.

Die Ausgrabung im Hof des Mietshauses Starobrněnská 9 aus dem Anfang des 20. Jahrhunderts erfasste Relikte dreier neuzeitlicher Senkgruben und Fragment eines Holz-Erde-Fundaments aus dem Anfang des 13. Jahrhunderts. Die meisten archäologischen Situationen wurden am Ende des 19. Jahrhunderts im Rahmen des Hausbaus vernichtet.

Katastralgebiet Královo Pole

Božetěchova-Straße, Parz. Nr. 594/1, 592/2, 592/3, 592/4, 592/5 (Aktion A014/2012). Mittelalter, Neuzeit. Dorf, Stadt. Rettungsgrabung, neue Bebauung.

Archäologische Ausgrabung erfasste zwei in den Lössuntergrund versenkte Keller, beide vermutlich mittelalterlich. Im Laufe des 18. oder 19. Jahrhunderts wurde hier eines der Brauereigebäude mit großen Kellerräumen gebaut.

Chaloupkova-Straße, Mojmírovo náměstí (Platz), Parz. Nr. 955, 1101/1 (Aktion A018/2012). Mittelalter. Dorf, Stadt. Rettungsgrabung, Kanalisation.

Dokumentiert wurde ein Faschinenweg in der südlichen Ausmündung des Mojmírovo-Platzes, zu dem kein Datierungsmaterial zur Verfügung steht. Die entnommenen Holzproben haben sich als ungeeignet zur dendrochronologischen Datierung herausgestellt.

Katastralgebiet Ponava

Štefánikova-Straße 607, Parz. Nr. 456/11, 456/12, 456/13, 456/14, 456/22 (Aktion A001/2012). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Hausrekonstruktion.

Die Ergebnisse der archäologischen Ausgrabung lieferten die Kenntnis über die Entwicklung der Bebauung der Parzelle während des 19. und am Anfang des 20. Jahrhunderts. Ältere Fundsituationen wurden nicht erfasst.

Pionýrská-Straße, Parz. Nr. 777/1 und 777/4 (Aktion A051/2011). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Straßenrekonstruktion.

In den tiefsten Gräben erfasste man fluviale, vermutlich im ehemaligen Spielberger Teich abgelagerte Sedimente. Darunter befanden sich die ursprünglichen fluvialen Sedimente des Ponávka-Flusses. Erfasst wurde ein Teil einer 10 m breiten frühneuzeitlichen Straße, die vermutlich nach Královo Pole führte.

Katastralgebiet Staré Brno

Kopečná-Straße, Parz. Nr. 1223 bis 1229, 1160/20, 1147/9, 1147/10, 1147/13 (Aktion A53/2012). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Parkhaus.

Archäologische Ausgrabung erfasste hier die Entwicklung der Vorstadtbebauung vom 16. bis zum 21. Jahrhundert. Von den ältesten Bauobjekten, die vermutlich durch Holz-Erde-Bauten repräsentiert waren, über ziegelgemauerte Häuser mit in Felsen gehauenen Kellern, die in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts niedergerissen wurden, bis zu den Betongaragen, die vor dem Beginn der archäologischen Ausgrabung abgebrochen und planiert wurden. In der Neuzeit handelte es sich um die Bebauung zweier Parzellen, die später zu einem Haus verschmolzen ist.

Kopečná-Straße, Parz. Nr. 1175, 1176 (Aktion A07/2012). Mittelalter, Neuzeit. Vorstadt. Rettungsgrabung, Aufbau eines Wohnhauses.

Die Ausgrabung belegte die früheste Ausnutzung dieses Raumes während der Jungburgwallzeit, die durch einen in den Hang eingebauten Ofen dokumentiert ist. Danach folgte die Besiedlung aus dem 1. Drittel des 13. Jahrhunderts – die Einebnung des Hangs, auf der ein Haus gebaut wurde. Nach seinem Untergang durch Feuer wurde in die dadurch entstandene Planierschicht der Keller von einem Holz-Erde-Haus versenkt. Die Besiedlung hat nur eine relativ kurze Zeit gedauert; von der Mitte des 13. Jahrhunderts bis zur zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts war der Raum nicht besiedelt. Seit der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts ist er jedoch intensiv ausgenutzt worden. Erfasst wurden hier zahlreiche kleine eingetiefte Objekte und Relikte von fünf unterirdischen Kellern, in zwei Fällen auch mit erhaltenen Halseingängen. Die Nutzung des Raumes endet allem Anschein nach im Zusammenhang mit den Kriegsereignissen während des Dreißigjährigen Krieges. Am Ende des 18. Jahrhunderts wurde ein Haus an der Straßenflucht gebaut.

Mendlovo náměstí (Platz), Parz. Nr. 810, 812, 946/2, 4 (Aktion A075/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Rekonstruktion des Gleisoberbaus.

Nicht mal die tiefsten Gräben haben den geologischen Untergrund erreicht; stellenweise erfasste man nur die mittelalterlichen Anschwemmungen der Svratka (Schwarzach). Deren Oberfläche war an einigen Stellen durch Steinsatz verfestigt. Das Gelände ist durch Schichten angewachsen, von denen einige den Charakter von Anschwemmungen hatten. Dokumentiert wurde ein Mauersegment. Die Frage ist, ob es einem Gebäude, beziehungsweise einer Brücke über den Mühlgraben angehört hat. Die festgestellten Relikte gemauerter Bebauung sind neuzeitlich. Diese Gebäude wurden in den 1960er Jahren abgerissen.

Pekařská-Straße 53, Parz. Nr. 1752/1 (Aktion A036/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt, Kloster. Rettungsgrabung, II. Bauetappe des Internationalen Zentrums für klinische Forschung.

Archäologische Ausgrabung erfasste hier Relikte eines alten Krankenhausgebäudes, das man auf Plänen aus dem Anfang des 20. Jahrhunderts sehen kann. Die Forschung konzentrierte sich aber vor allem auf ältere Aktivitäten aus der Zeit, als dieses Areal dem anfangs des 14. Jahrhunderts gegründeten Dominikanerinnenkloster zu St. Anna gehört hatte. Nach dessen Auflösung infolge der josephinischen Reformen in den 1780er Jahren wurden seine Gebäude und Grundstücke zur Grundlage des allmählichen Aufbaus des Krankenhauses zu St. Anna. Die älteste Aktivität repräsentierte hier die mittelalterliche Schicht (14. – 15. Jahrhundert), die an eine Schichtenfolge von Auelehmen angesetzt hat. Danach folgte eine allmähliche Erhöhung des Geländes in der Neuzeit. Erfasst wurden zwei parallele Liniengräben, die vielleicht das zentrale Areal des Klosters abgegrenzt und vor Hochwasser geschützt haben. Freigelegt wurde ein Segment von einem bombensicheren Unterstand. Von seiner Existenz war bis dahin nichts bekannt. Er stammt vermutlich aus dem 2. Weltkrieg. Zwei ähnliche Unterstände untersuchte man schon in den Jahren 2008 und 2009.

Katastralgebiet Štýřice

Dvorského-Straße, Parz. Nr. 207/33, 207/34, 218/3, 221/1, 221/2 (Aktion A76/2012). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Aufbau des Arbeitsamtes der Tschechischen Republik – Brno-Stadt.

Archäologische Ausgrabung erfasste einen Teil des Südufers von dem ehemaligen Mäander des Svratka-Flusses (Schwarzach). Dokumentiert wurden ein Teilschnitt durch das Ufer des Flussbetts und seine Verfüllung, und die Zusammensetzung des erhaltenen obersten Teiles des geologischen Untergrundes. Anthropogene Aktivitäten wurden nicht erfasst.

Videňská-Straße, Parz. Nr. 640/8, 640/17, 652/3, 652/6, 676/1, 678/1, 678/2, 679, 680 (Aktion A066/2012). Frühmittelalter, Mittelalter, Neuzeit. Stadt, Vorstadt, Sakralarchitektur. Rettungsgrabung, Aufbau eines Wohnhauses.

Archäologische Ausgrabung knüpft an die I. Etappe des Aufbaus des Wohnhauses Videňská an, die im Jahre 2009 durchgeführt wurde. Von früheren Ausgrabungen wissen wir, dass es sich aus archäologischer Sicht um eine sehr bedeutende multikulturelle Fundstelle handelt, die vom Paläolithikum bis heute besiedelt ist. Am intensivsten wurde dieser Ort im Frühmittelalter, bzw. in der Jungburgwallzeit besiedelt. Neben einer pyrotechnischen Anlage, von der wir schon aus älteren Ausgrabungen mehr als 20 Exemplare kennen, untersuchte man zwei Vorratsgruben mit verbrannten Wänden. Das reiche In-

ventar wird durch die Funde von Eisgegenständen ergänzt – Schnallen, Messer, Hufeisen, aber auch Fragment einer Schwertklinge und eine vollständige Pflugschar. In zwei Fällen erfasste man einen eingetieften Bau mit Herd. Identifiziert wurde auch eine Palisadeneinfriedung, die wir bereits von der Ausgrabung im Jahre 2009 kennen. Freigelegt wurde ein weiterer Teil des jungburgwallzeitlichen Gräberfeldes mit einem Sakralbau. Die Ausgrabungen in den Jahren 2009 und 2011 erfassten 46 Individuen in 40 Grabgruben. Während der gegenwärtigen Forschung wurden 388 Individuen ergraben. Die Gräber waren in Reihen angeordnet und nach West – Ost orientiert. Die Intensität von Bestattungen ist in Richtung zum Sakralbau angewachsen und in seiner Nähe haben sich die Gräber oft gegenseitig gestört.

Den wichtigsten Befund repräsentiert ein Sakralbau, der in der nordöstlichen Ecke der Grabungsfläche bei der Wand des Hauses Videňská 16 erfasst wurde. Es handelt sich um einen orientierten Bau mit der Achse der Apsis ein wenig nach Norden abgelenkt. Von dem Gebäude erhielt sich ein Teil des Schiffs; die Apsis wurde bereits in der Vergangenheit vernichtet, nur auf der Nordseite blieb ihre Andeutung erhalten. Erfasst wurde nur ein unvollständiges Negativ der Fundamentmauer mit einer Stärke von 20–40 cm. Der Innendurchmesser der Rotunde beträgt 6,0 m bei der Wandstärke von 1,0–1,1 m. Das festgestellte Gräberfeld war wenigstens für eine gewisse Zeit gleichzeitig mit dem Sakralbau, worauf auch die identische Ausrichtung der meisten Gräber und der Rotunde hinweist. Einige archäologische Situationen deuten jedoch an, dass man in der Umgebung der Rotunde auch nach ihrem Verfall bestattet hat. Der Sakralbereich des ehemaligen Baus wurde dabei während des 12. Jahrhunderts respektiert. Am Ende des 13. Jahrhunderts wurde der westliche Teil der Rotunde durch ein Holz-Erde-Haus mit Pfostenkonstruktion und durch zahlreiche andere Eingriffe gestört. Die hoch- und spätmittelalterliche Besiedlung konzentrierte sich im Raum neben der Videňská-Straße, wo man vier in den Löss hineingegrabene Keller untersuchte.

Katastralgebiet Veveří

Cihlářská-Straße, Parz. Nr. 1275 (Aktion 1030/2012). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Kanalisation.

Die Erdarbeiten haben meistens einen intakten geologischen Untergrund gestört. An einigen Stellen erfasste man jedoch auch Mauern aus dem 19. Jahrhundert, aus der ersten Entwicklungsphase der Bebauung entlang der Cihlářská-Straße. An der Westseite der Straße hat man im Abschnitt von der Orientierungsnummer 15 bis zu den Gebäuden des Masaryk-Studentenheims keinen geologischen Untergrund festgestellt. Das Profil des Grabens bestand aus Aufschüttungen. Möglicherweise handelt es sich um einen verfüllten Teil der Lehmgrube der ältesten

Ziegelei, die in der Cihlářská-Straße schon irgendwann im 18. Jahrhundert in Betrieb war.

Katastralgebiet Zábřovice

Koliště-Straße, Vlhká-Straße, Parz. Nr. 633/5, 633/6, 653, 654, 674 (Aktion A118/2012). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Probegrabung, der Wohn- und Bürokomplex Edison Center.

Archäologische Ausgrabung im Raum der künftigen Baustelle erfasste eine dichte historische Besiedlung. Das Regime des ganzen Raumes wurde in der Vergangenheit auf deutliche Weise durch den Ponávka-Fluss beeinflusst, der in Richtung Norden – Süden durch die Mitte der künftigen Baustelle durchfloss. Bis heute erhielt sich das gewölbte, in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts erbaute Flussbett. Auf dem linken Ufer der Ponávka hat man unter den Schichten neuzeitlicher Aufschüttungen Auensedimente festgestellt, die mit einer geologisch sehr jungen Aktivität des Wasserlaufs zusammenhängen. Geformt wurde das linke Ufer der Ponávka durch historisch vermutlich regelmäßig überschwemmte Sumpfwiesen und das war offensichtlich der Grund, warum es im Mittelalter und in der Neuzeit nicht dauerhaft besiedelt war.

Auf dem rechten Ufer erfasste man intensive Besiedlung aus dem 13.–17. Jahrhundert. Die wichtigsten archäologischen Situationen repräsentieren die festgestellten Änderungen der Ponávka-Ufer. Dendrochronologisch können wir die älteste Verfestigung der Ufer in die 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts datieren, stratigraphisch tiefer befindet sich jedoch noch eine Phase der Ufer. Dies deutet auf eine intensive wirtschaftliche Nutzung des betreffenden Raumes und deutliche Umgestaltungen des Terrains und der Flussufer schon um die Mitte des 13. Jahrhunderts hin. Undeutliche Überreste mittelalterlicher Bebauung erscheinen in Form von sporadisch erfassten Pfostengruben. Die Nutzung des behandelten Gebietes für lederverarbeitende Handwerke wird durch die Zusammensetzung des osteologischen Materials mit absoluter Dominanz von Schaf, Ziege und Rind angedeutet. Die dokumentierten Relikte protoindustrieller Architektur werden mit Hilfe der Dendrochronologie ins 16.–17. Jahrhundert datiert. Gemauerte industrielle Architektur hat hier ihre Wurzel in der Mitte des 19. Jahrhunderts.

Koliště-Straße 19, Parz. Nr. 556/7 (Aktion A072/2012). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Hausrekonstruktion.

Die Fundsituation bestand aus einem dokumentierten Profil in der Nordwand des Grabens zur Entfeuchtung des Gebäudes. Das Profil belegte die Ebene des geologischen Untergrundes und seine Zusammensetzung.

Příkop-Straße, Parz. Nr. 534 (Aktion A032/2012). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Gasrohrleitung.

Angesichts der realisierten Tiefe der Gräben wurden durch die archäologische Ausgrabung nur Relikte der Bebauung aus dem 19. Jahrhundert erfasst.

Stará-Straße 12, Parz. Nr. 435 (Aktion A034/2012). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Wohnhaus.

Die früheste Besiedlung können wir in diesem ganzen Gebiet erst nach der Gründung von Josefov im Jahre 1788 suchen. Aus dieser Zeit können auch die ältesten archäologischen Funde stammen, insbesondere eine Abfallgrube. Aus ihrer Verfüllung barg man einen reichen Fundverband, der an die Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert datierbar ist. Eine andere Abfallgrube desselben Alters gehört zu der Nachbarparzelle. Im Nordteil der untersuchten Parzelle befand sich vor allem ein gemauerter Keller und ein Loch, das man nicht datieren konnte.

Stará-Straße, Parz. Nr. 64/1 (Aktion A017/2012). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung, Straßenrekonstruktion.

Gemauerte Architektur hat hier ihre Wurzel in der Mitte des 19. Jahrhunderts.

**BRNO (K. Ú. BOHUNICE, OKR. BRNO-MĚSTO)
Mezi ulicemi Kamenice a Studentská. Novověk (1945). Bojiště. Záchranný výzkum.**

Lokalizace: S-JTSK 601118.64:1162213.23,
601040.88:1162235.45, 601008.94:1162274.33,
601139.47:1162340.98, 601082.54:1162350.7.

V roce 2012 uskutečnili pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno, v. v. i., záchranné archeologické výzkumy v severozápadním výběžku katastrálního území brněnské městské části Bohunice v souvislosti s pokračováním výstavby Univerzitního kampusu Masarykovy univerzity, a to budováním Centra experimentální, systematické a ekologické biologie (CESEB) a Středoevropského technologického institutu (CEITEC: viz oddíly Paleolit, Neolit a Eneolit).

Podobně jako v roce 2008 (Přichystal 2009, 344) byl v rámci dotčených ploch sledován průběh střeleckého zákopu, který byl podle dříve objevených nábojnic vybudován německými vojáky v roce 1945 při obraně města Brna před postupující Rudou armádou. V jeho zásepu byly mimo jiné objeveny zbytky většího množství otevřených plechových konzerv a jeden kovový knoflík z vojenské uniformy.

Michal Přichystal

Literatura

Přichystal, M. 2009: Brno (k. ú. Bohunice, okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 50, 241–242, 263–264, 344.

Resumé

Brno (Kat. Bohunice, Bez. Brno-město). Bei der Rettungsgrabung im Raum zwischen den Straßen Kamenice